

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{-то} обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

XXXVIII заседание, вторникъ, 27 май 1914 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се открива.

Г. секретарь ще прочете списъка на народнитѣ прѣдставители, за да се констатира, има ли кворумъ.

Секретарь д-ръ Ф. Симеоновъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Захари Ангеловъ, Иванъ Ангеловъ, Щерю Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Иванъ Батаровъ, Панко Бакаловъ, Христо Божички, Стоянъ Бошковъ, Панко Вангеловъ, Иванъ Велчевъ, Йонко Веселиновъ, Иванъ Гешовъ, Юрданъ Дечевъ, Димитъръ Джанкардашлийски, Христо х. Димитровъ, Василъ Димчевъ, Станчо Доневи, Димитъръ Драгиевъ, Иванъ Желевъ, Шакиръ Зюмриевъ, Иванъ х. Ивановъ, Сотиръ Календеровъ, Иванъ Костовъ, Добри Кротневъ, Никола Кръстановъ, Ангелъ Кундалевъ, Лазаръ Лазаровъ, Никола Марчевъ, Александъръ Механджийски, Мехмедъ паша, Станчо Момчевъ, д-ръ Василъ Нейчевъ, Адамъ Нейчевъ, Мано Облаковъ, Кръсто Пастуховъ, Венедиктъ Поповъ, Димитъръ Поповъ, Юрданъ Рашевъ, Едхемъ Руки, Янко Сакжзовъ, Христо Славейковъ, Александъръ Станчовъ, Илия Стоевъ, д-ръ Паскалъ Табурновъ, Дечо Теневъ, Ненко Храмовъ, Александъръ Христовъ, Талятъ х. Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, Найчо Цановъ, Коста Ципорановъ, Крумъ Чапрашиковъ, х. Махмудъ Шукриевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Прѣдседателъ: Отъ 243 народни прѣдставители отсъствуватъ 54; налице сж 189. Слѣдователно, има надлежния кворумъ, за да може да се пристъпи къмъ разглеждане на въпроситѣ, поставени на дневень редъ.

Най-напрѣдъ ще съобща на народното прѣдставителство, че по искането на нѣкои народни прѣдставители сж дадени слѣднитѣ отпуски:

На г. Добри Кротневъ — 4-дневень отпускъ, начиная отъ утрѣ.

На г. Григоръ Бояджиевъ — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Димитъръ Поповъ — 5-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Димитъръ Джанкардашлийски — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Станю Златевъ — 4-дневень отпускъ, начиная отъ утрѣ.

На г. Недѣлчо Георгиевъ — 2-дневень отпускъ, начиная отъ утрѣ.

На г. Ангелъ Кундалевъ — 3-дневень отпускъ, начиная отъ утрѣ.

На г. Иванъ Велчевъ — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Станчо Доневи — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Салимъ Ахмедовъ — 10-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Венедиктъ Поповъ — 4-дневень отпускъ, начиная отъ утрѣ.

На г. Иванъ Ангеловъ — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Коста Ципорановъ — 5-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Щерю Атанасовъ — 2-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Йонко Веселиновъ — 2-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Юрданъ Рашевъ — 3-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Шакиръ Зюмриевъ — 10-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Захари Ангеловъ — 4-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

И на г. Станчо Момчевъ — 2-дневень отпускъ, начиная отъ днесъ.

Пристъпваме къмъ питанята.

Г. министъръ-прѣдседателъ, по искането на нѣкои народни прѣдставители, желае да отговори на двѣ питання, относящи се до най-прѣснитѣ случаи по завземането на гръцкитѣ църкви въ Варна и тукъ. Едното питане е отъ гурпата на обединенитѣ социалисти, косто сж подписали четворица, единъ отъ които ще трѣбва да развие питането. Ще си из-

берете, г-да, одного отъ васъ. Питането сж подписа г. г. Сакаровъ, Януловъ, Лулчевъ и Бозвелиевъ. Другото питане е отъ г. Кабакчиева по сжния въпросъ.

Има думата г. Христо Кабакчиевъ.

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вамъ е извѣстно, че отъ 21 май насамъ въ редъ градове на България се извършиха патриотически манифестации, които имаха за резултатъ обсебването на гръцки църкви и гръцки училища. Отъ свѣдѣнията, които сж дадени въ пресата и които ние имаме непосредствено, установява се, че въ Варна на 21 т. м. е станалъ единъ митингъ, който е билъ организиранъ по инициативата на едно национално културно дружество, едно патриотарско дружество, основано отъ нѣколко мѣсеца насамъ съ специалната мисия да води пропаганда и агитация противъ гръцитѣ, които сж въ голѣмо число въ Варна. Въ този митингъ сж взели участие всички видни варненски прѣдставители на буржоазните партии, начело съ тамкашния кметъ, Александъръ Василевъ, и слѣдъ митинга тълпата е обсебила гръцките черкви и гръцките училища.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Народътъ, народътъ, не тълпа!

Х. Чернопѣевъ: Защо не чакахте да попитатъ гръцките социалисти?

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, тишина. Имайте търпѣние, г-да.

Х. Кабакчиевъ: Прѣзъ него день всички държавни учрѣждения въ Варна сж били затворени, училищата сжко така сж били затворени и ученицитѣ сж взели участие въ тази манифестация, правила сж демонстрации въ гръцките квартали, и най-послѣ обсебването на гръцките църкви и училища е станало начело съ варненските духовници, свещеници, които сжко така онзи день отъ правителството се третираха като държавни чиновници. Слѣдователно, въ тая антигръцка манифестация въ Варна фактически сж взели участие държавните учрѣждения, държавните органи, заедно съ кмета, съ ученицитѣ и съ свещеницитѣ. Сжщиятъ начинъ на проявление антигръцко движение ние виждаме и въ други градове — въ Бургазъ, въ Станимака и вчера въ София, а днесъ получихме свѣдѣния, че сжщото е станало и въ Шуменъ.

Тѣзи събития правителството и господата отъ буржоазните националистически партии ще обяснятъ съ факта, че въ Македония, завладѣна отъ Гърция, се извършватъ редица изстѣпления противъ българитѣ, противъ българското население, противъ българските църкви и училища.

Х. Чернопѣевъ: Ама тѣхнитѣ социалисти не протестирайтъ. (Смѣхъ)

Г. Кирковъ: Като дадохте на Гърция и Сърбия Македония, сега ще се реванширате съ вземането на църквитѣ и училищата имъ въ България! Старо безумие правите.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г-да.

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние бѣхме първи, които протестирахме наврѣмето противъ тѣзи насилия срѣщу българския народъ въ Сърбия и въ Гърция; напѣтитѣ органи и органътъ на нашата братска партия въ Сърбия „Радничке новине“, сръбските социал-демократи, и тѣзи въ Солунъ и Атина първи и единствени въ Сърбия и Гърция протестираха срѣщу насилията на респек-

тивнитѣ правителства противъ поробенитѣ национални малцинства. Слѣдователно, нашата партия въ всички балкански страни е противъ потисничеството на националнитѣ малцинства, и ние именно защото оставаме вѣрни на този принципъ, повдигаме въ Народното събрание въпроса за обсебването на гръцките църкви и училища въ България и искаме да знаемъ отъ г. министъръ-прѣдседателя, първо, защо държавните органи търпятъ и не взематъ никакви мѣрки противъ инициаторитѣ и извършителитѣ на посѣгателствата върху вѣроизповѣдната и училищна свобода на гръцитѣ, осветена отъ чл. 40 и послѣдующитѣ на конституцията, и чл. чл. 360 и 368 и послѣдующитѣ отъ закона за народното просвѣщение.

Нѣкой отъ дѣсницата: Какво искате — като Такева ли, да изколимъ населението?

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вѣроизповѣдната свобода въ България е осветена отъ основния законъ. Когато посѣгате върху църквитѣ на гръцитѣ, вие съ това унищожавате, потъпквате една отъ основните свободи, осветени въ конституцията. И никакви прецеденти, никакви поводи отъ съседнитѣ държави не могатъ да оправдаятъ такова едно насилие върху основнитѣ конституционни права на българските граждани и българските подданици. И ако вие искахте да бъдете силни прѣдъ Европа, прѣдъ културния свѣтъ въ вашата борба срѣщу потисничеството на българитѣ въ Сърбия и Гърция, вие трѣбваше да застанете на почвата на конституцията, на почвата на легалността и да не отвърщате съ насилия и анархия отгортъ, но съ една легална, една културна борба. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица) А вие по този начинъ потъпквате редица постановления на закона за народното просвѣщение, който въ чл. чл. 360 и 368 урежда частнитѣ училища въ България, частнитѣ училища на еврейтѣ, турцитѣ и гръцитѣ изрично, като осветява сжществуването на такива училища въ извѣстни рамки и позволява, щото въ тѣзи училища да се учатъ дѣцата на гръцкото население на гръцки езикъ, на своя матеренъ, националенъ езикъ, като задължава, обаче, да се прѣподаватъ въ тѣзи училища и нѣколко други прѣдмета, като напр. отечествена география и др. Тѣзи училища, съгласно сжщия законъ, се ръководятъ и управляватъ отъ училищнитѣ общини; училищнитѣ общини се управляватъ отъ настоятели, избрани отъ гръцкото население. Гръцките училища иматъ една автономия — автономията на гръцките училища и църковни общини — осветена, слѣдователно, съ самия законъ за народното просвѣщение. На какво основание правителството допуска, щото да се унищожава правото, осветено въ единъ специаленъ законъ, на гръцкото население да има свои частни училища?

Д-ръ Т. Янковъ: Населението се вълнува противъ безчинствата на гръцитѣ. Азъ ще ви покажа ваши въззвания на гръцки езикъ въ Бургазъ и Варна.

Прѣдседателъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, ние питаемъ, защо държавните органи търпятъ и не взематъ никакви мѣрки противъ присвоителитѣ на имотитѣ на гръцките религиозни и училищни общини, собствеността на които имоти, като принадлежи на казанитѣ общини, по силата на чл. 67 отъ конституцията, е неприкосновена?

Д-ръ Т. Янковъ: Намѣрихте членъ, на основание на който да осждите българитѣ, а гърци и сърби не осждате. Срамно е това! Вие не сте българци!

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля, г. Янковъ.

Д-ръ Т. Янковъ: (Къмъ г. Кабакчиева) Вие защитавате чужда кауза.

Прѣдседателътъ: Г. Янковъ! Азъ Ви моля да не говорите, безъ да сте взели думата.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Кажете на гърцитѣ тамъ. (Сочи крайната лѣвица)

Х. Кабакчиевъ: Конституцията и българскитѣ закони признаватъ въ лицето на друговѣрнитѣ религиозни и училищни общини юридически личности, които по силата на конституцията и на закона, иматъ право да притежаватъ свои имоти въ частна собственостъ. Църквитѣ и училищата сж частна собственостъ на тѣзи религиозни и училищни общини, а частната собственостъ е осветена отъ конституцията.

К. Досевъ: Това го знаятъ и дѣпата; нищо ново не казвате.

Х. Кабакчиевъ: Когато единъ работникъ отиде да открадне единъ самунъ хлѣбъ отъ фурната, полицията се туря на кракъ и правосъдието на държавата го прѣслѣдва и наказва. Днесъ публично въ всички градове на България, подъ явното покровителство на държавата, се извършва обсебване на частната собственостъ на гърцкитѣ религиозни и училищни общини. (Силни протести отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Това сж вашитѣ закони, това е вашето покровителство на частната собственостъ.

Д-ръ Т. Янковъ: Ставате адвокатъ на гърцитѣ; това е позоръ!

Г. Кирковъ: Вие ни давате примѣръ, какъ да се разправимъ съ частната собственостъ.

Д. Благоевъ: (Къмъ дѣсницата) Вие създадохте позора на българския народъ. (Възражения отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Н. Бракаловъ: Вие сте гърцки избраникъ. Защитавате ги, защото има отъ васъ окръжно на гърцки, да гласоподаватъ за Васъ.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да! Бждете спокойни.

Н. Бракаловъ: Не мога да бжда спокоенъ!

Х. Кабакчиевъ: На трето мѣсто, г. г. народни прѣдставители, ние питае г. министъръ-прѣдседателя и правителството, какви мѣрки възнамѣрява да вземе противъ тѣзи изстѣпления, които отъ гледището на конституцията и законитѣ на страната, не трѣбва да бждатъ тѣрпѣни, които сж отъ естество да прѣдизвикатъ кървави погроми надъ гърцкото население и могатъ да създадатъ международни конфликти на България. Още снощи тукъ, г. г. народни прѣдставители, една гърцка кръчма на жѣла на ул. ул. „Царъ Борисъ“ и „Позитано“ е нападнала и разбита отъ патриотическа тѣла, инспирирана отъ патриоти и тѣрпѣна отъ правителството.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Това е българскиятъ народъ — не е тѣла.

Х. Кабакчиевъ: Ние питае правителството: не мисли ли то, че, ако тѣрни по-нататѣкъ това антигърцко движение, то може да се изроди въ кървави погроми сръщу гърцкото население . . .

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: А-а-а!

Х. Кабакчиевъ: . . . и не мисли ли, че това антигърцко движение може да доведе и до международни конфликти на България? Вие сами признавате въ вашитѣ органи и тукъ, отъ трибуната, че днесъ международното положение на България не е блѣстяще, че тя се намира въ едно положение на изолация, поне по отношение на съседнитѣ балкански държави. Мислите ли вие, че когато инспирирате и тѣрпите подобно антигърцко движение въ страната, нѣма да създадете затруднения на България?

Б. Каракашевъ: Слѣдъ като казахте това, можете ли да говорите за България?

Г. Кирковъ: Вие сте лоши българи!

Д-ръ Х. Георгиевъ: А вие не сте и лоши българи!

Г. Кирковъ: Вие сте откънати отъ българския народъ. Вие го раздадохте за помѣтъ. Вие не сте българи. Какви българи сте вие!

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Х. Кабакчиевъ: Съ шовинистически страсти и национални борби въ България въ днешния моментъ най-лошо се отслужва на България и на всички балкански народи, . . .

С. Нѣмски: Недѣйте поменува името ѝ, защото я оскърбявате!

К. Досевъ: Това питане ли е, или запитване?

Х. Кабакчиевъ: . . . защото балканскитѣ народи, слѣдъ кървавитѣ и опустошителни борби, иматъ нужда отъ миръ и спокойствие и отъ социално и културно развитие.

К. Досевъ: Това не е вече питане, а развиване запитване. Врѣмето за говорене мина.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: А никакво спокойствие, никакво социално и културно развитие не може да има, ако има национални ежби.

Ето защо, отъ името на работническата социал-демократическа партия, ние протестираме сръщу тази противонационална политика. (Силно тропане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Г. Кирковъ: (Къмъ дѣсницата) Това не е аргументъ. Туй говори за кжсогледство и безумие!

Н. Бракаловъ: (Къмъ г. Киркова) Вие сте гърцки избраници! Трѣбва да имъ се отплатите.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Тишина, г-да!

А. Стамболийски: Колко питання има прѣди това питане! Вие поставяте едно питане, което, по реда си, трѣбва да чака. Азъ съзирамъ, че работата е курдисана.

Х. Кабакчиевъ: Това питане има значение за момента, защото това движение може да се изроди въ погромъ.

Недѣлко Атанасовъ: (Къмъ г. прѣдседателя) Вие трѣбва да зачитате реда.

Прѣдседателъ: Народното прѣдставителство е позволявало да се прѣбрежда, когато нѣкои народни прѣдставители искатъ това.

Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Когато направихме нашето питане, г-да, прѣди нѣколко дена, бѣха станали неприятности само въ Варна, и ние го направихме съ цѣль да можемъ да чуемъ отъ масата на г. министър-прѣдседателя отказъ за съдѣйствието и участието отъ страна на официалнитѣ власти, на правителството. За жалость, оттогава до днесъ ние вече имаме още въ нѣколко града, въ които живѣятъ гърци, сжщо подобни неприятни случки. Онзи денъ въ Бургазъ имаше не само обикновена неприятностъ, но имаше извършени побоища и ограбвания на нѣколко къщи.

С. Нѣмски: Гърцитѣ ограбватъ и убиватъ всѣки денъ — за тѣхъ вие мълчите!

Н. Харлаковъ: Питайте вашия министъръ, защо не се намѣсва да спаси поне останалата частъ отъ българитѣ въ Солунъ?

Прѣдседателъ: (Звъни) Най-послѣ, моля ви се, тишина, г-да.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вчера въ Бургазъ е нападнатъ кметътъ на града, който билъ отъ произхождение „гръцко“ — така казватъ тамъ. Той е ималъ да изпита сжщитѣ неприятности отъ страна на извѣстни хора, приготвени за тази цѣль. Единъ гръкъ жбо-лѣкаръ въ Бургазъ, въ недѣля . . . (Възражение отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Азъ ида отъ тамъ. Единъ гръкъ, жбо-лѣкаръ въ Бургазъ, е билъ нападнатъ въ неговия кабинетъ и му опропастили всичко. Понеже въ Бургазъ църквата и училищата сж взети отъ по-рано, това не сж могли да направятъ вчера.

Но оставете настрана Бургазъ; вземете столицата София, кждѣто сж всички дипломати и кждѣто сж всички министри, заедно съ президента. Вчерта по срѣдъ денъ, отъ 4 до 6½ ч. подиръ обѣдъ, . . .

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Вие на-ли правите питане за Варна?

Д-ръ Н. Сакаровъ: То е сжщото.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Ако така започнемъ да говоримъ и за други работи, нѣма да свършимъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Има ли мѣсто да правя утрѣ питане и за София? — Вчерта между 4 и 6½ ч. София се вдигна на кракъ отъ камбанния звонъ на гръцката църква.

Прѣдседателъ: Г. Сакаровъ! Трѣбва да пазите редъ, когато развивате питането си.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Азъ не съмъ готовъ да Ви отговоря по това. Азъ съмъ готовъ да отговоря само на Вашето питане.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ мисля, че ако има нѣщо, което трѣбва да интересува г. министър-прѣдседателя днесъ, то е тоя скандалъ, който болшинството устройва — да се солидаризира съ шайкаджийтѣ . . . (Тропане отъ дѣсницата. Силни протести)

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля тишина, г-да.

П. Генадиевъ: Когато отъ Македония идваха заточеници българи, вие не повдигахте никакъвъ въ-

просъ, а сега, когато българскиятъ народъ въ своя патриотизъмъ избухва, повдигате толкова шумъ за гърцитѣ.

Прѣдседателъ: Г. Сакаровъ! Избѣгвайте силнитѣ прѣдизвикателни изражения, за да не дразните г. г. народни прѣдставители.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. прѣдседателю! Имаме интересъ, въ нашия парламентъ днесъ да излѣзе, че нито официална България, нито правителството, нито президентътъ, иматъ нѣщо общо съ това. Обаче какво излиза? Излиза, че болшинството се дразни въ онзи моментъ, когато ние протестираме противъ тѣзи позорни събития.

П. Генадиевъ: Вие сте изгубили образъ човѣшки.

Прѣдседателъ: Дразни се мнозинството отъ силнитѣ изрази. Моля, избѣгвайте ги.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Нѣма силни изрази, а печални факти, които прѣживѣхме тукъ въ нѣколко дни.

Б. Каракашевъ: Излагайте фактитѣ, както сж, въ свѣрка съ питането Ви, а не обвинявайте.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г. Каракашевъ, имайте търпѣние.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Отката се свърши демобилизацията до днесъ въ Гърция и Сърбия, безъ всѣко съмнѣние — това е констатиранъ цѣлнитъ нашъ печатъ въ България и специално нашиятъ, на социалиститѣ — вършатъ се золуми надъ българитѣ, останали подъ тѣхно владичество. Обаче нашата държава, нашитѣ партии, нашето правителство, е намисляло най-голѣмъ аргументъ въ своя полза да казва, че то, макаръ да има въ своитѣ граници чужди елементи, гърци, държи толерантно поведение къмъ тѣхъ, и то се гордѣе прѣдъ цѣла Европа съ това.

Н. Досевъ: Всѣко нѣщо си има своята граница.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Мълчете Вие тамъ, не разбирате нищо!

Прѣдседателъ: Моля, не се оскърбявайте.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ питамъ, какво може да спечели българскиятъ народъ тукъ, какво може да спечели България, като държава, ако се вършатъ подобни скандали прѣдъ очитѣ на нашата полиция, прѣдъ възможността на нашето правителство да се справи съ тѣхъ? Защото, г-да, подобни скандали не могатъ да иматъ резултатъ дотогава, докогато нѣма пасивно или активно съдѣйствие отъ властѣта. Това не може да бжде, това е познато. Вие туй сами го знаете много хубаво. Вие нѣмате право да казвате тукъ, че българскиятъ народъ желае да устройва погроми надъ гърцитѣ. Това не може да бжде истина.

Г. Кирновъ: Това не е истина.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И ние се явяваме да кажемъ, че това не е и не може да бжде негово дѣло.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Това е дѣло на българския народъ.

Отъ крайната лѣвица: Не е вѣрно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не е истина. Вие нѣмате право да отождествявате българския народъ съ дѣлата на безумцитѣ.

Прѣдседателъ: Моля, тишина, г-да.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е дѣло, може-би, на отдѣлни тѣлци. Азъ мисля, че тѣкмо сега, когато българското правителство и всички ние търсимъ начинъ, по който да се създадатъ добри условия за свободата на съвѣстѣта, на възпитанието на българитѣ, намиращи се подъ гръцко, турско и сръбско иго, въ този моментъ България има нужда повече отъ всѣки другъ пътъ да установи, да докаже съ доказателства, че тя е толерантната между балканскитѣ държави. И ако вие съ това се хвалите, ако вие смѣтате туй за достоинство, питамъ азъ, защо вие се дразните, вмѣсто да скърбите, въ този моментъ, когато въ такива голѣми градове на България се приготвятъ и вършатъ такива скандали противъ единъ народъ, който самъ по себе си не ви е нищо сторилъ?

Отъ дѣсницата: О-о-о!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тукъ, въ България, той не ви е сторилъ нищо.

Д-ръ Т. Янковъ: Вие знаете ли, че гърцитѣ иматъ тайни училища въ Бургазъ и Варна? Въ нашата собствена държава си позволяватъ най-голѣми дързости. И вие ги защитавате. Това е срамъ за васъ!

Прѣдседателъ: Моля, имайте малко търпѣние!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Вие съ това нѣма да промѣните благоприятно политиката на гръцката държава, която тя развива въ своята територия противъ българитѣ. Съ погромитѣ надъ гърцитѣ въ България, съ нападането на гръцкитѣ църкви и училища въ България, вие ще дадете възможностъ на гръцката държава, която собствено туй и чака, да се оправдае. Защото въ България има 5 пкти по-малко гърци, отколкото българи има въ гръцка територия. Ако вие продавате ония българи тамъ за тия гърци тукъ, вие сте нови прѣстѣпници спрямо интереситѣ на българитѣ въ Македония. (Ржкоплетъ скане въ лѣвицата и крайната лѣвица)

Прѣдседателъ: Моля ви се, кои сж тѣзи „вие“? Обяснете се.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Защото си позволяватъ да прѣрекаватъ.

Прѣдседателъ: Вие трѣбва да говорите за ония, които сж извършили безредието, а не да се обръщате съ „вие“. Правилникътъ забранява да обиждате.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ говоря за ония, които устройватъ погромитѣ, говоря за ония, които ги прѣдизвикватъ или ги търпятъ. Ако тѣ не сж въ парламента, то и моитѣ думи не се отнасятъ за тѣзи господа, които сж тукъ, а се отнасятъ за ония, които вършатъ погромитѣ и които се солидаризиратъ съ тѣхъ.

Прѣдседателъ: Въ всѣки случай, искате да кажете, че не се отнася до прѣдставителитѣ.

Г. Кирковъ: (Сочи мнозинството) Тѣ се солидаризиратъ съ тѣхъ.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Не е вѣрно. Много криво разбирате.

К. Досевъ: За васъ винаги киевскитѣ евреи сж били по-сжпни, отколкото българитѣ, и сте плакали за тѣхъ. Вие винаги сте игнорирали сѣдбата на вашитѣ братя.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ мисля, тамъ, кждѣто има малко полиция, малко властъ, допустимо е, и можежъ да разумѣемъ, че не сж въ положение лесно да се справятъ съ подобенъ скандалъ. Но въ голѣми градове, като Варна и София, това е непростено, това е невъзможно. Градоначалникътъ не може да не знае, защото е билъ тамъ съ сонмъ стражари, прѣдъ църквата, оттеглилъ се и се наслаждавалъ на това, че български свещеници влѣзли въ гръцка църква. Дѣ остава свободата на съвѣстѣта, която вие претендирате за българитѣ въ Гърция? Съ какво право вие, г-да, сега ще протестираате противъ гърцитѣ за затваряне на българскитѣ училища и църкви? Съ какво право вие ще протестираате въ полза на българското самосъзнание и самоопредѣление въ гръцка територия?

К. Досевъ: Осемъ мѣсеца протестираме, ама нѣма кой да обърне внимание.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вие протестирахте осемъ мѣсеца, но пригответе тѣзи скандали, като мислѣхте, че съ тѣхъ ще спечелите! Но това не е истина. Кралъ Константинъ може спокойно да спи, даже да се радва за туй, което става въ България, защото ще намѣри основателенъ поводъ да продължава да върши сжщото съ нашето население тамъ, въ Гърция.

Н. Бракаловъ: Като има въ българския парламентъ такива като васъ! Заслужавате декорации.

Г. Кирковъ: Това е диверсия сега. То е послѣдствие отъ вашата безумна политика.

К. Досевъ: И вие претендирате за честностъ, патентъ сте взели!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Днесъ, когато се създаватъ изключителни наредби въ Македония отъ страна на гърци и сърби — защото г. Чернопѣвъ прѣрекаваше по-рано, ще му съобщя, и той, ако бѣше челъ, щѣне да види — както ние днесъ въ този парламентъ дѣйствуваме, по сжщия начинъ въ Гърция и Сърбия дѣйствуватъ социалиститѣ, противъ терора на тѣхнитѣ власти надъ чуждитѣ елементи, специално българитѣ. Това сж установени факти. (Възразжение отъ дѣсния центъръ) Въ Гърция има солидарни съ правителството кражгове, но тия кражгове сж подобни на тѣзи въ България. Има и такива, като васъ въ парламента, които желаятъ погромитѣ надъ българитѣ въ Гърция, а има и като насъ, които искатъ да защитатъ справедливостѣта, правото, свободата на съвѣстѣта и на училището. Вие имате българи въ Ромъния, вие имате българи въ Сърбия, азъ не мога да разумѣя, какъвъ ще бѣде отзвукътъ на тѣзи дѣйствия тукъ. Не помните ли позора въ 1906 г. отъ движението противъ гърцитѣ? Вие опростихте тогава градове; то бѣше скандалиозно движение въ България. Неуже-ли това желаете пакъ? Това ли е полезно за официална България? Това ли е полезно за министъръ-президента? Какво ще каже той утрѣ на прѣдставителя на Гърция тукъ? Какво ще каже на прѣдставителитѣ на европейскитѣ сили? Какво ще каже, най-сетнѣ, на оная Европа, която моите да се застъпи за правата на българскитѣ меньшества или болшинства въ нова Сърбия и въ нова Гърция?

Х. Чернопѣвъ: (Възразява нѣщо)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Прѣди всичко, г. Чернопѣвъ, ние нѣмаме нѣкаква мѣстъ въ себе си, ...

Х. Чернопѣвъ: Защото си отплащате за услугитѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: . . . срѣщу Гърция или Сърбия, а искаме правата на всички и тукъ, и тамъ. Вие сте длъжни да слушате и послѣ да кажете Вашето мнѣние.

Х. Чернопѣевъ: Не мога да Ви слушамъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ не разбирамъ, какъ г. министър-президентътъ самъ не ви заповѣда да млъкнете. Г. министър-президентътъ има нужда отъ единъ гласенъ протестъ противъ това, което се върши.

А. Малиновъ: Тѣ не могатъ да разбератъ това — нѣма защо да имъ говорите.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Приказвате за анкета. Анкетата на Карнеджи, анкетата, която правиха по-рано консулатътъ, всички бѣха посочили България, като най-толерантна, и българската толерантностъ стана пословица. Това признаваме и ние. Азъ мисля, че никакво отлагане на този въпросъ нѣма да помогне на България; нѣма да ни помогне едно солидаризиране отъ страна на парламента, отъ страна на официалната властъ, по единъ или по другъ начинъ, прѣко или косвено, съ туй, което се върши. Напротивъ, г. министър-президентътъ трѣбва рѣшително да обуздае своитѣ власти, които сж длъжни да изпълняватъ ролята си противъ всички погроми на пайкаджии надъ мирното гръцко население. Вие нѣмате право да казвате, че гръцитѣ въ София, въ Варна или въ Бургазъ сж устроили погроми надъ българитѣ, и вие сте имъ противодѣйствували. Какво е направило правителството на кралъ Константина въ Македония, това е другъ въпросъ; за това не сж виновни гръцитѣ въ България. И главно то е, че вие легализирате скандалитѣ и ги оправдавате съ погромитѣ, които се вършатъ надъ българитѣ въ Македония. Това е най-печалното, независимо отъ моралното унижение на България, на нейния престижъ прѣдъ Европа, че тя е държава неспособна да пази свободата на църквитѣ и на училищата на всички чужди елементи въ своята територия. Това е, което вие трѣбва да знаете и да помните.

Прѣдседателъ: Има думата г. министър-прѣдседателъ.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Г. г. народни прѣдставители! Вие сами чухте, че се зададохъ пѣколко въпроса на мой адресъ и веднага си получиха и отговора отъ самия запитвачъ, така щото на мене остава много малко да отговоря. Азъ мисля, че съмъ длъженъ само въ рамкитѣ на правилника да давамъ обяснения по питанията за текущитѣ въпроси. Защото вънъ отъ това не съмъ готовъ и не съмъ длъженъ веднага да давамъ отговоръ, безъ да направя справка, безъ да видя кѣдѣ е истината. Инакъ не бихъ излъзълъ въ Народното събрание да говоря.

Питате ме за случката въ Варна — питане умѣстно и своевременно. Тая случка, която стана съ завземането насилствено на нѣколко църкви и на едно училище, е много печална, много неприятна не само за мене, който прѣдставлявамъ българското правителство, но и за цѣлия български народъ, . . .

Т. Луановъ: Оттатъкъ не сж съгласни. (Възражение отъ дѣсницата)

Прѣдседателъ: Моля, г-да, недѣйте прѣсича.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: . . . защото става въ единъ моментъ, когато ние трѣбва да покажемъ на всички, че сме толерантни

докрай, че сме миролюбиви, че сме най-толерантни отъ всички народи на Балканския полуостровъ.

Г. г. народни прѣдставители! Когато поехме управлението въ България, бѣхме поставени противъ всички наши съсѣди, нѣмахме миръ съ никого отъ тѣхъ; бѣхме въ война съ всички. И ако ние бѣхме съ такъвъ инстинктъ, за какъвто тукъ се обвиняваме отъ лѣвицата, лесно можехме да се разчистимъ тогава съ всичкитѣ живущи иноподни елементи въ страната и, слѣдователно, нѣмаше да става нужда сега тукъ да се занимаваме съ питання за работи, които сега поврѣждатъ добритѣ интереси на нашето отечество. Ние, напротивъ, съ факти доказахме, че сме за мира, дадохме на България миръ, възстановихме нашитѣ приятелски отношения съ всички наши съсѣди, включително и съ Гърция. При голѣмитѣ рани, които сж на народното тѣло, при многото неприятности, които ставатъ ежедневно у нашитѣ съсѣди, при многобройнитѣ провокации, които се правятъ въ Гърция съ изстѣпления и затваряния на еднороднитѣ ни, виждате, че ние сме докрай толерантни. А извѣстно е, че първа най-толерантна балканска държава е България.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Въ Варна завзематъ църкви. Кои? Едно множество граждани, начело съ кмета, който е мой противникъ, та никога нѣма да дѣйствува въ моя полза.

Г. г. народни прѣдставители! Когато прѣди прѣдставителскитѣ избори издадохъ моето окръжно, съ указания да ставатъ митингитѣ въ кръга на конституцията, азъ бѣхъ нападнатъ и тежко наругенъ; нарекоха ме хулитанъ, нарекоха ме разбойникъ — не намѣриха изрази, съ които да окачествятъ моето име, само защото съмъ поискалъ свободата да не се обръща въ слободия. Тия атаки станатъ и въ Събранието отъ нѣкои народни прѣдставители все за това окръжно. Митингитѣ у насъ сж свободни, дотолкова сж свободни, щото въ столицата, като сме опрѣдлили едно мѣсто за митинги, тѣмо ония, които говорятъ за законностъ, не се подчиняватъ на тая наредба, а правятъ митингитѣ си тамъ, кѣдѣто тѣ желаятъ.

Отъ дѣсницата: Вѣрно! (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ дѣсния центъръ. Възражение отъ крайната лѣвица)

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Прочее, азъ не вземамъ никакви мѣрки противъ митингитѣ, защото пакъ щѣхъ да бѣда упрекуванъ, че ограничавамъ правата на българскитѣ граждани. И тѣй, събиратъ се на митингъ въ Варна, но вмѣсто да се задоволятъ съ резолюцията си, окупиратъ гръцки църкви и съ тамниъ пушатъ българската политика! Но че азъ съмъ билъ противъ завземането на църкви, каквито имаме достатъчно, въ които малко богомолци обикновено отиватъ, никой не пита; завзематъ църквитѣ, заклочватъ ги, правятъ протоколъ за това, избиратъ имъ настоятелства и съ гордостъ се връщатъ, че извършили голѣмъ подвигъ. Защо ли ни сж тия църкви? Кой ли има нужда отъ тѣхъ?

Но, г. г. народни прѣдставители, оратора иска да обвини администрацията за извършеното. Туй не е вѣрно и азъ протестирамъ. Нашитѣ чиновници никѣдѣ не взематъ участие и не се мѣсятъ въ тѣзи движения. Напротивъ, тѣ изпълняватъ моята заповѣдъ за пазене реда и имота на българскитѣ граждани.

Д-ръ Н. Сакаровъ: А тѣ гледатъ театро!

Министър-председател д-р В. Радославов: И заради туй вие още на 21 май видяхте, че аз веднага направих разпореждане, да се отчислят онзи стражари, които сж стояли така хладнокръвни, както ми каза г. Сакаровъ. Ще направя и друго разпореждане против ония полицейски органи, които вчера сж си пушили само цигаритъ и хладнокръвно сж гледали, какво става, ако бжде вѣрно. Така щото, протестирамъ против ония, които мислятъ, че българското правителство прави политика съ завземане грѣцки църкви и училища. Нѣма нужда да казвамъ, че правителството съжалява за това.

Г. Кабакчиевъ казва, вмѣсто да се спратъ насиления, тѣ се продължаватъ, а не е чудно да станатъ и изтѣпления, да станатъ погроми противъ грѣцкото население. Защото, подиръ Варна, такава случка била станала въ Станимака, въ Бургазъ, въ Шуменъ, и, най-послѣ, въ столицата. Въ Станимака е ставало и другъ пѣтъ подобно нѣщо; тамъ църквитъ сж спорни, г. г. народни прѣдставители, защото повечето помощи за съзиждане на тия църкви въ Станимака сж давани отъ българи християни, тогава, когато нѣмаше българска Екзархия, заради туй българското население е искало да си ги вземе.

Н. Харлаковъ: Защо не заведатъ процесъ?

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Не знамъ. Зная само, че въ Станимака нито насилие е имало, нито съпротивление отъ нѣкого.

Н. Харлаковъ: Какво ще правятъ!

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Никакъвъ протестъ не е послѣдвалъ отъ нѣкои енорияши.

Но това не значи, че азъ одобрявамъ извършеното въ Станимака. Обаче, и въ Станимака, както и въ Варна, полицията не е вземала никакво участие; тя не е поощрявала никого въ тия подвизи.

Какво е станало въ Бургазъ? Азъ бихъ желалъ да ми каже г. Сакаровъ, който иде отъ тамъ; той ще знае, че гавазинтъ на руския консулъ е прѣдвождалъ една тѣлна, съ цѣлъ да напада жилищата на мирнитъ български граждани. Защо г. Сакаровъ не посочи тоя фактъ?

Д-р Н. Сакаровъ: (Възразява нѣщо)

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Но рускиятъ консулъ въ Бургазъ е уважилъ протеста на окръжния управителъ, като уволнилъ веднага тоя гавазинъ.

Д-р Н. Сакаровъ: Ние Ви ржкоплѣскаме за това.

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Вие виждате, че азъ не ще допусна на всевъзможни пройохи, на били тѣ и чужди елементи, да правятъ безредия, да развалятъ спокойствието въ страната, да грабятъ имота на гражданитъ. Въ Бургазъ нѣма прѣвзети грѣцки църкви, защото тамъ нѣма такива. Имало е само опитъ да се направятъ обори, кражби и грабежи. Е добръ, може ли да прѣдполага, може ли да допуска нѣкой, че българското правителство може да поддържа и насърчава прѣстѣпниците?

Н. Харлаковъ: Ами въ 1906 г.?

П. Даскаловъ: Какво знаете за 1906 г.?

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Въ това отношение не може, слѣдователно, да се хвърли нито единъ упрекъ на българското упра-

вление въ България, което много желае да компрометирате, та да възтѣжествуватъ вапитъ идеи, да възтѣжествуватъ вапитъ принципи, за да дойде едно царство безъ царе, едно господарство безъ господари, една държава безъ чиновници, за да дойде нѣщо, което азъ не мога да си прѣдставя какво ще бжде. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Н. Харлаковъ: Вие не можете да си прѣдставите България безъ васъ, но ние си я прѣдставяваме.

Прѣдседателъ: (Звъни) Защо отправяте питане, когато не изслушвате спокойно отговора на г. министра?

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Г. г. народни прѣдставители! Вчера къмъ 4¼ ч. послѣ обѣдъ, единъ стражаръ ми донася вѣстѣта, че около 400 души македонци бѣжанци взели грѣцката църква „Св. Георги“, и готови свещеници служили при много богомолци; църквата била свѣтнала като по Великденъ. Попитахъ стражари: има ли тамъ полиция? — „Има, казва, но народъ много“. Скоро послѣ това ми се донесе, че било съставено настоятелство отъ всички еснафски слоеве въ града, за да управлява тая църква, въ това настоятелство влизали и журналисти отъ първа величина. (Общъ смѣхъ) Нѣкакъвъ си протоколъ се билъ подписвалъ отъ гражданитъ за извършеното.

Н. Харлаковъ: (Възразява нѣщо)

Министър-председател д-р В. Радославовъ: Споредъ направената ми справка, тая църква не е отъ спорнитъ; тя е една капела на нѣкогашното грѣцко дипломатическо агентство. Тѣй поне гласятъ нѣкои отъ книгата въ архивата на Министерството на външнитъ работи и на изповѣданията отъ 1894 г. Въ дѣлото намирамъ една бѣлѣжка на Софийската митрополия, която казва тѣй: (Чете) „Вслѣдствие на това, честь имаме да Ви помолимъ, г. министри, да благоволите да ни явите, строенето на тази църква съ знанието на почиемото Ви министерство ли става или не? Явено ли Ви е за докождането въ нашия градъ на грѣцки свещеникъ за извършването на казанитъ по-горѣ духовни трѣби?“. На това е отговорено отъ министерството, че всичко това става съ съгласието му; митрополията, обаче, добавя, че ако тая църква служи на нѣкаква грѣцка енория, тя си запазва по-нататѣкъ правото да направи нужното. Заради това азъ прѣдупрѣдихъ новото църковно настоятелство, че тая църква не е енорияшка. Какво ще послѣдва по-нататѣкъ, ще видимъ.

Колкото до упрека, че нашата полиция се е мѣсила, че тя е прѣдвождала, че тя е имала за цѣлъ да изтѣлни нѣкакво си възжелено искане на правителството, да се създаде въ днешно врѣме другъ единъ въпросъ, за да се отвлѣче вниманието на обществото върху този въпросъ, та да ни остави свободни да правимъ тайни договори за заеми и за монополи, ще кажа, че това е сътворено излизно да се говори; то незаслужва никакво опровержение.

Г. г. народни прѣдставители! Още нѣколко думи и свършвамъ. Не сме ние, които ще провокираме нашия съсъди. Напротивъ, отъ наша страна ще направимъ всичко възможно, да се запази създаденото отъ насъ добро отношение съ нашия съсъди, включително и съ Гърция. Но, за съжаление, ще забѣлѣжа, че честитъ случаи, които ставатъ въ съсъднитъ държави се отразяватъ у насъ много неблагоприятно и намиратъ готова почва, защото хиляди сж, които сж пострадали, и ежедневно съ стотици сж, които идатъ да търсятъ покривъ и при-

бъжище, свобода и животът въ свободна България. Докато направимъ едно съ скромнитъ сръдства, съ които разполага правителството, ето други десетъ работи ставатъ, които развалятъ направеното. Докогато азъ исказвамъ съжаление, че по една случка, по едно неразбиране отъ страна на нѣкои пострадали, които живѣятъ сега въ столицата, се тури рѣка на чуждо знаме, и докогато уравнивамъ дипломатически въпроса, ето че се явява друга една случка пакъ отъ тамъ, отъ дѣто не очакваме. Вие знаете, че съ хиляди души бѣжанци живѣятъ у насъ, които хранимъ — респективно сирачетата и вдовицитѣ; иждивихме вече нѣколко милиона лева отъ скромния си бюджетъ за поддръжка хиляди нещастни бѣжанци и когато очакваме да заздравѣятъ ранитѣ, нови и нови гости ни изпращатъ, безъ да ни питатъ отъ всѣкъдѣ. Завчера дори откъмъ границата при Струмица сж изпратени нѣколко жени и дѣца, съ положение пълно окаяно; тѣ сж бити и изтезавани, а женитѣ се оплакватъ, че сж посрамени. Постъпки дѣто трѣбва и както трѣбва правиме, съ сръдствата, съ които разполага нашето правителство. Разумѣва се, че когато дойдатъ такива, които сж пострадали, ще намѣрятъ готови поддръжатели. Виждате, че на огъня се налива масло. При това положение, разумно ли е да си играемъ съ огъня? Азъ полагамъ всичкитѣ си грижи и старания да можемъ да запазимъ българитѣ, които сж отатѣтъ, да имъ се даде сносенъ животъ и да не ни се изпращатъ постоянно окаяни сжщества, които да възбуждатъ и толкозъ възбудения духъ у насъ и да се създаватъ неприятности намъ, да не се прѣчи на доброто управление въ страната, която има нужда отъ миръ. Обаче всичко отъ насъ не зависи. Ето защо, при туй положение, грѣхота ще бѣде, нека кажа, да се хвърли упрекъ намъ, че ние искаме да се създадатъ само неприятности въ България.

Прочее, това, което става, е противно на нашата политика, която се състои въ това: да изглаждаме всѣка нередовностъ и всѣка аномалностъ. Когато чета вѣстникитѣ, които се издаватъ отъ неотговорни лица, каквито сж ония отъ в. „Добруджа“, питамъ се, изчезналъ ли е българскиятъ здравъ разумъ? Трѣбва ли, г. г. народни прѣдставители, да повдигаме българския народъ противъ всички? Трѣбва ли да го възбудимъ противъ Гърция, Ромъния, Сърбия и Турция? Тогава какво ще стане съ България, питамъ азъ? Прѣди всичко за резултата най-напрѣдъ ще бѣде отговорно българското правителство, което не е съумѣло да запази добри отношения съ съсѣдитѣ, което е допуснало да се повдигнатъ противъ България всички съсѣди. Ето защо нашъ дългъ е да вземемъ всички мѣрки, за да подобримъ отношенияето на България съ съсѣднитѣ държави; ето защо ще вземемъ всички законни мѣрки противъ ония, които произволничатъ, които правятъ насилия и които не почитатъ правата на българскитѣ граждани, безъ разлика на вѣра и убѣждение, а като нарушаватъ българската конституция, излагатъ интереситѣ на отечеството. (Рѣкопнѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

Прѣдседателъ: Г. Кабакчиевъ! Доволни ли сте отъ отговора на г. министра?

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отговорътъ на г. министъръ-прѣдседателя не задоволява нашата парламентарна група.

П. Даскаловъ: Васъ какво ще задоволи!

Х. Кабакчиевъ: Менѣ ми се струва, че този отговоръ не може да задоволи и господата отъ болшинството, защото това, което каза г. министърътъ, идва да бламира вашето поведение прѣди малко.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Защото не знаете, какъ да приказвате.

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ това, което г. министъръ-прѣдседателътъ каза, и въ държането на болшинството, което е противоположно, ние намираме едно доказателство, за да твърдимъ, че обясненията на г. министъръ-прѣдседателя сж повече за дипломатическия свѣтъ и че тѣ не отговарятъ на фактическата истина. (Възражение отъ дѣсницата) Г. г. народни прѣдставители! Отъ това, което г. министъръ-прѣдседателътъ каза, излиза нѣщо твърдѣ важно за насъ.

Прѣдседателъ: Г. Кабакчиевъ! Азъ Ви попитамъ, доволни ли сте отъ отговора на г. министра; какво ще развивате сега изново питането?

Г. Кирновъ: Петъ минути има право да говори.

Х. Кабакчиевъ: Вие не можете да ми отнемате петтѣ минути, които имамъ право да говоря.

Прѣдседателъ: Ама съ това става второ развиване на питането.

Г. Кирновъ: Вие нѣмате право да му отнемате думата.

Х. Кабакчиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ това, което г. министъръ-прѣдседателътъ каза, става ясно, че антигрѣцкитѣ изстъпления сж дѣло не само на партиитѣ, които днеска управляватъ, но и на партиитѣ отъ буржоазната оппозиция, и че, слѣдователно, тѣ сж послѣдствие на националистическата и шовинистическата политика на българската буржоазия и сж послѣдствие на сжщата онази политика, която въ Гърция се поддържа отъ грѣцката буржоазия и грѣцкото правителство, въ Сърбия се поддържа отъ сръбската буржоазия и сръбското правителство, и въ Ромъния се поддържа отъ ромънската буржоазия, отъ ромънскитѣ чокони и отъ ромънското правителство.

П. Даскаловъ: Това е вѣчното ви клише.

Х. Кабакчиевъ: Това не е клише, а е фактическата истина, защото днеска съ вашата политика оттамъ и отсамъ се солидаризиратъ.

П. Даскаловъ: Всѣки день сѣ това повтаряте; то е изтъркано.

Х. Кабакчиевъ: Че това сж народняшкитѣ водители, това сж хората на Св. Синодъ, руското орѣдие въ България, това сж агентитѣ на всичкитѣ буржоазни партии, които инспириратъ компрометирующа за България движения.

П. Даскаловъ: Обвинявайте тѣхъ. Правителството ви дава своя отговоръ.

Прѣдседателъ: Оставете, г-да, съ прѣкъсванията.

Х. Кабакчиевъ: Прѣди войната ние казахме, че митингитѣ, които се повдигнаха прѣзъ мѣсецъ августъ 1912 г., бѣха инспирирани нарочно, за да се създаде една атмосфера, която да подготви балканската война. Когато станаха изстъпленията надъ помациитѣ, ние казахме, че то е единъ позоръ на българския народъ, въ който позоръ, обаче, българскиятъ народъ нѣма никакво участие, . . .

Г. п. Анастасовъ: Каква обща връзка има това съ въпроса?

П. Генадиев: Ново питане.

Х. Кабакчиев: ... защото днес се разкри, че тази работа е ръководена от окръжни управители, от хората на Св. Синод, от българската буржоазия, от българското правителство, и с помашкия въпрос се компрометира само българската буржоазия и българският монархизъм, защото вие бяхте принудени да отмените вашите дивашки мърки, вие бяхте принудени да лижете онова, което бяхте плули.

Д. Кьорчев: Ами вие, тесни и широки, които си узурпирате клубовите в името на кой принцип на толерантност правите това? Вие пледирате каулата на взаимно почитание, а двесте групи постоянно се нападат.

Х. Кабакчиев: А днес против националистическата политика на Гърция и Сърбия вие нмахте повече умъ и доблест да направите друго, освен да следвате техните стъпки на погроми и национални насилия!

П. Даскалов: Напразно се напъвате. Убеден съм, че въ сърцето си друго мислите.

Х. Кабакчиев: Посочваме на истината.

Прѣдседателъ: Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ние ще бъдемъ доволни отъ дѣлата на г. министра, толкова повече, колкото сега не сме доволни отъ неговата официална гола декларация. Г. министъръ-президентъ заяви, че той ще вземе всички мѣрки, за да прѣдотврати по-нататъкъ всички подобни изтѣпления. Той мисли, че ще ни убѣди, като каже, че за него много отъ съобщенията сж нови. Нека има прѣдъ видъ, че въ цѣла България, особено дѣто има гърци, сж основани отъ нѣколко дена насамъ така наречени национални дружества, които сж групирани около себе си всички хора, готови за изтѣпления и които, за голѣма жалостъ, подвеждатъ въ своите манифестации и дѣцата, учениците и ученичките.

П. Даскалов: А-а-а!

П. Генадиев: Като васъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Подвеждатъ въ своите манифестации официалните органи, като използватъ дин важни — иначе тържествени за нацията — за шовинистически изтѣпления. Ако г. министърътъ желае да бже отчасти поне правдивъ въ своите обещания, той трѣбва да слѣди зорко, като министъръ и на вътрѣшните работи, дѣйствиата на тия национални дружества, които сж гнѣзда за погроми и които експлоатиратъ съ чувството на националността, отъ което е обхванатъ и безъ това българскиятъ народъ. (Възражение отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

Прѣдседателъ: Врѣмето за питанята мина.

Пристъпваме къмъ дневния редъ. На първо мѣсто стои: първо четене законопроекта на министерството за амнистия и прѣдложенията за амнистия, направени: първо, отъ г. г. прѣдставителитъ: Марко Турлаковъ, Александъръ Димитровъ, Найчо Цановъ, д-ръ Н. Сакаровъ, Н. Харлаковъ и д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, и второ, отъ г. г. прѣдставителитъ: Георги Димитровъ, Василь Коларовъ, Димитъръ Благоевъ, Тодоръ Лукановъ, Юрданъ Юрдановъ, Каменъ Топшовъ, Георги Кирковъ и Тодоръ Петровъ.

Моля г. секретаря да прочете най-напрѣдъ законопроекта и послѣ прѣдложенията, слѣдъ което ще дамъ думата на г. г. народните прѣдставители да говорятъ общо по тѣхъ.

Секретаръ д-ръ Ф. Симеоновъ: (Чете)

„Д о к л а д ъ

до XVII-то обикновено Народно събрание.

„Г. г. народни прѣдставители,

„Една отъ най-важните задачи на правителството съ посмане на властта, непосредствено слѣдъ важните политически събития прѣзъ миналите двѣ години, бѣше и остава — пълното омиротворение и възстановяване на реда въ царството. За разрешението на тази задача се взеха и взиматъ редъ мѣроприятия споредъ програмата, или допълнително декларираны по единъ или другъ случай.

„Споменатитѣ политически събития причиниха, тъй да се изразимъ, рани на страната отъ най-разновиденъ характеръ, за въздравяването на които всички трѣбва да работимъ.

„Прѣзъ врѣме на тѣзи наши двѣ войни, както при всѣка война, прѣстѣпността показва своя високъ процентъ и не малко трудъ трѣбваше и трѣбва да положатъ органитѣ на съдебната властъ въ царството за прилагане на правната репресия срѣщу тази прѣстѣпностъ.

„Тази обаче репресия, наложителна за нормално врѣме, не е умѣстно да се приложи съ сжщата абсолютна строгостъ за всичките прѣстѣпления, извършени прѣзъ врѣме на войните. Трѣбва да признаемъ, голѣмо число отъ прѣстѣпленията, извършени прѣзъ такова врѣме, могатъ да се отдадатъ не толкова на субективната прѣстѣпна склонностъ, колкото на чисто обективни причини, каквито сж безпорядѣкътъ, негодитѣ, лишенията и пр. постоянни спжтници на войната. Слѣдователно, и отговорността въ много отъ тия случаи трѣбва да се признае за заличена. Това говори справедливостта.

„Да настѣпи успокоение въ царството съ оставане въ забвение голѣма частъ отъ прѣстѣпленията, извършени при тия изключителни условия, като се държи смѣтка да не се прѣкаля въ този пътъ и уврѣди дисциплината въ армията, чисто частнитѣ и частнитѣ държавни интереси — това е легнала за основа въ текста на тукъ приложения законъ-проектъ за амнистия, който, като ви поднасямъ, имамъ честъ да моля, г. г. народни прѣдставители, да обсъдите и гласувате.

„София, май 1914 г.

„Министъръ на правосъдието: Хр. Ив. Поповъ.

„Законопроектъ за амнистия.

„Дава се пълна амнистия на всички лица за слѣдните прѣстѣпления, извършени отъ 17 септемврий 1912 г. до 30 септемврий (включително) 1913 г.:

„1. По военно-наказателния законъ, разд. 2.

„а) нарушение войнишкото чинопочитание и подчиненостъ, прѣдвидени въ глава I, съ изключение на тѣзи въ ст. ст. 121 и 122;

„б) прѣстѣпления противъ дежурнитѣ и други длъжностни лица отъ военното вѣдомство и противъ военни караули, прѣдвидени въ глава II, съ изключение на тѣзи въ ст. ст. 138 и 139;

„в) нарушение служебните обязанности въ врѣме на дежурство или караулъ, прѣдвидени въ глава III, съ изключение на тѣзи въ ст. ст. 146, 147 и 148;

„г) за отклонение отъ служба, прѣдвидено въ ст. ст. 152 и 153.

„Също и за провиненитѣ по ст. ст. 155 и 156, но само за ония отклонивши се военнорслужачи, които сж се завърнали наново въ частитѣ, било доброволно, или доведени, до 30 юлий 1913 г.

„Амнистиратъ се тоже и онѣзи, провинили се по ст. 161, които макаръ и късно, но сж се явили въ частитѣ си до 30 юлий 1913 г.;

„д) нарушаване правилата на войнското благочиние и постановленията, които го ограждатъ, прѣдвидени въ глава V;

„е) прѣвншавање, бездѣйствиe и злоупотребуване съ властѣта, прѣдвидени въ глава VI, съ изключения на тѣзи въ ст. ст. 174, 175, 176, 178, 179, 180, 187 и 188;

„ж) противозаконно отчуждаване и разваляне отъ страна на долнитѣ чиновни казійонно облѣкло и друго снаряжение, прѣдвидени въ глава VII.

„2. Също по военно-наказателния законъ.

„Прѣстѣпленията по ст. ст. 130 и 236, като се изключватъ обаче подбудителитѣ.

„3. По общия наказателенъ законъ.

„а) докачение на честѣта, прѣдвидени въ чл. 236 п. п. 3 и 7;

„б) тѣлесна поврѣда, прѣдвидена въ чл. 266 п. п. 3 и 8 алинея послѣдна;

„в) прѣстѣпления противъ властѣта, прѣдвидени въ чл. чл. 144, 145 и 154 алинея първа;

„г) прѣстѣпления по чл. 387“.

„Прѣдложение

за провинилитѣ се въ разни прѣстѣпления и простѣпци долни чинове отъ армията, прѣвъ врѣмето отъ 17 септември 1912 г. до 1 октомври 1913 г.

„Г. г. народни прѣдставители,

„Колкото повече народитѣ се издигатъ въ своето политическо съзнание и взематъ по-смѣло пѣтя на народовластие, толкова повече държавната властъ добива смисълъ за съществуване само като изразъ на народната воля и като служителка на истинскитѣ, ясни и несъмнѣни интереси за всѣкиго на страната.

„Военната организация, като единъ клонъ отъ държавната властъ, не може да избѣгне отъ влиянието на тоя постояненъ стремежъ на народитѣ къмъ народовластие и за това тя неуспѣшно губи отъ своя прѣдиденъ характеръ на кастова организация, развивайки се, нѣкаждѣ съ по-силень, нѣкаждѣ съ по-бавень темпъ къмъ постоянно реформиране, за да се прѣвърне единъ денъ въ сѣщински инструментъ за народната отбрана, който да служи единствено за запазване свободитѣ и богатата на нацията. Трѣбва да признаемъ, че военната организация върви твърдѣ бавно по пѣтя на реформитѣ, за да може отведѣжъ да се откъсне отъ своитѣ стари традиции и често тя не държи смѣтка за веленията на новото врѣме, плодъ на сѣ повече нарастващото съзнание на народитѣ, но и тамъ, дѣто тя се е забавила да се пригоди къмъ новитѣ изисквания не може вече да запази своя прѣдиденъ характеръ, защото въ нейнитѣ редове нахлува сѣ повече и повече, като принципъ, въоръжениятъ народъ, който, ползувайки се отъ богатата на своето организиране въ самостоятелна държавна единица, си вмѣнява въ дългъ самъ да пази тия свои блага отъ всѣкакви посѣгателства.

„За това военната организация сега, каквато и да е нейната дисциплина, не може да прѣвърне съврѣмения войникъ, вчерашень и утрѣшень свободень гражданинъ, въ безпрѣкословень изпълнител на всѣкава заповѣдь, колкото и да е тя безумна,

колкото и да е пакостна за страната и народа; тя не може да разчита на успѣха на една война, ако послѣдната не се диктува отъ голѣмитѣ задачи за запазване богатата на нацията.

„Балканската война, обявена официално за освобождението на македонския робъ, щомъ тя еднѣжъ се объяви, не можеше да не сплоти българския народъ въ името на нейния благополучень изходъ. Едни я приеха като отдавна лелѣйна мечта за освобождение роба и обединение българското племе; други, ако и да върваха, че обединението на нацията можеше да се постигне по пѣтя на мирнитѣ съглашения съ съседитѣ ни, приеха я, защото си помислиха, че еднѣжъ наложена, сѣ пакъ, макаръ и чрѣзъ война, ще се тури край на тоя кошмаръ, който душеше народа и спѣваше неговото икономическо, политическо и културно развитие, толкова повече, че официозниятъ печатъ разнесе новината за постигнатото единодушие между балканскитѣ народи, което се е изразило въ формата на една трайна Балканска федерация; трети, принципиални противници на войната и привърженици на федерацията на балканскитѣ народи, се подчиниха на нея просто, защото прѣдъ изгледа на въоръжения вече срѣщу насъ неприятель всѣко колѣбанье би било убийствено за нацията. Само на това общонародно сплотяване се дължи оня устремъ, съ който нашата войска се впусна въ неравната борба и обзета отъ небивалъ ентусиазмъ, доказа въ нѣколко само дена прѣдъ цѣлъ свѣтъ, че малката България е успѣла да сгромоляса отъ основитѣ една империя, която цѣли столѣтия, съ своята сила и могѣщество, е задала страхъ и трепетъ на всички околни малки и голѣми народи. Но наскоро ентусиазмътъ почна да се изпарява, защото се забѣлѣжи явната тенденция за прокарване на желаниа и стремежи, нѣмачии нищо общо съ оповѣстената цѣль, за която се объяви войната; започнаха се и търкания между съюзницитѣ, които нищо добро не прѣдвѣщаваха. Това не можѣ да се скрие отъ вниманието на въоръжения народъ, който започна да мисли, че войната става вече безцѣлна, особено пѣкъ като се оповѣсти и за неприятелското поведение спрѣмо насъ на Ромѣния. Като разултатъ на всичко това и на редъ други причини ние видѣхме, че започнаха да се появяватъ отначало частични, а послѣ и масивни нарушения на военната дисциплина, които съ течението на врѣмето вземаха сѣ по-широки и по-широки размѣри.

„Вслѣдствие на така нарушената дисциплина ние имаме войници осѣдени на дългогодишенъ затворъ, други пуснати подъ гаранция, а трети лежатъ по затворитѣ още не разселѣвани и чакащи дѣна да ги послѣдва участѣта на първитѣ. Ако остане положението такова, ние ще трѣбва да се примиримъ съ мисълѣта да гледаме, какъ стотици български граждани ще гниятъ по затворитѣ, защото случайно сж взети отъ редоветѣ на ония многочислени маси, които еднакво, а, може-би, и по-силно отъ тѣхъ сж проявили своето неподчинение на военната дисциплина и ако би останало само тѣ да бждатъ осѣдени, съ това не би се постигнало никаква цѣль, тѣхното осѣждане би било актъ на една сѣ нищо неоправдана и крайно неумѣтна жестокость.

„Подъ тия съображения внасяме настоящия законопроектъ за амнистия съгласно чл. чл. 15 и 109 отъ конституцията и молимъ г. г. народнитѣ прѣдставители да го приематъ и гласуватъ.

„Законопроектъ за амнистия.

„Членъ единственъ. Дава се пълна амнистия за всички прѣстѣпления и прѣстѣпци, извършени отъ долнитѣ чинове на армията отъ 17 септември 1912 г. до 1 октомври 1913 г., наказуеми

по ст. ст. 119—147, 149—159, 160, 161, 189, 190, 224, 232, 233 и 236 отъ военно-наказателния законъ и по чл. 167 отъ общия наказателенъ законъ.

„София, 20 мартъ 1914 г.

„Вносител: М. Турлаковъ, А. Димитровъ, Н. Цановъ, д-ръ Н. Сакаровъ, Н. Харлаковъ, д-ръ И. Фаденхехтъ.

„Поддържае горното предложение: Н. Георгиевъ, А. Механджийски, Недѣлко Атанасовъ, А. Стамболийски, Никола Атанасовъ, К. Василевъ, Д. Теневъ, С. Донева, Д. Джанкардашлийски, П. Кожухаровъ, И. Желевъ, Д. Монева, Ц. Бакаловъ, С. Златевъ, П. Петровъ, С. Георгиевъ, Б. Бояджиевъ, Х. Радойковъ, Д. Поповъ, Г. Миневъ, Г. Дуновъ, С. Момчевъ, Д. Георгиевъ, И. Стоевъ, А. Недевъ, А. Радоловъ, Д. Кротневъ, А. Кундалевъ, С. Шиваровъ, И. х. Ивановъ, А. Коновъ, С. Костурковъ, К. Возвелиевъ, Н. Ненчовъ, Н. Шишковъ, Я. Ушевъ, С. Омарчевски, С. Георгиевъ, Х. Божички, И. Костовъ, К. Торлаковъ, З. Ангеловъ, Г. Маджунковъ, К. Недѣлковъ, Я. Сакжзовъ, К. Сидеровъ, К. Пастуховъ, Я. Йоновъ, И. Цановъ, И. Кирковъ, К. Лулчевъ, Т. Ноевъ, А. Шаренковъ, Д. Лихарски, Т. Вълчевъ, Н. Комановъ, Н. Харлаковъ, д-ръ П. Джидровъ, д-ръ Н. Сакаровъ, А. Личовъ, И. Георговъ, Н. Марчевъ.“

„Предложение

отъ парламентарната група на работническата социал-демократическа партия

„За амнистия

на войници, провинили се въ извършване разни простѣлки прѣзъ време на войната и отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 декемврий 1913 г.

„Г. г. народни прѣдставители,

„Слѣдъ като българскитѣ войници проявиха горична, възхвалявана отъ всички ни, храбростъ въ почти единадесетъ мѣсечни изтощителни и едни отъ най-крѣвопролитнитѣ войни, стотици и хиляди отъ гѣхъ, отъ тия достойни за адмирация герои, гниятъ въ заданитѣ и затворитѣ, и други хиляди се скитатъ изъ чужбина, изпитващи негодитѣ на едно необезпечено и мизерно съществуване. Трети пъкъ отъ числящитѣ се къмъ войската лица не сж могли да се явятъ въ частитѣ си прѣзъ време на войната, поради липса на срѣдства, за възвръщане отъ най-далечни страни, дѣто бѣднотията ги е прокудила да търсятъ работа и дѣто сж се намирали при обявяване на войната. Съ затварянето на еднитѣ въ заданитѣ и съ задържането на другитѣ въ чужбина, страната се лишава отъ множество производителни работници, вмѣсто да се намалятъ — увеличаватъ се ранитѣ нанесени на народнитѣ маси отъ войната, заставатъ се хиляди сѣмейства, тѣй много изстрадали отъ негодитѣ на войната, да търпятъ и занаяпрѣдъ безкрайна мизерия вслѣдствие на това, че сж отдѣлени отъ поддръжката на затворени и прокудени въ чужбина тѣхни бащи и възрастни синове.

„Ето защо, необходимо и отъ жизненъ интересъ за страната и изобщо за народа ни се явява облекчаването съдбата на всички такива лица и тежкото положение на сѣмействата имъ.

„За тая цѣль парламентарната група на работническата социалдемократическа партия внася настоящето предложение за амнистиране на всички лица, които сж се числили и се числятъ къмъ должнитѣ чиновове на войската и на македоно-одринското опълчение, съдени или подлежащи на съдебно прѣслѣждане за всички съ известно изключение, прѣстѣпни

дѣяния, прѣдвидени въ военно-наказателния законъ и извършени въ врѣмето отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 декемврий 1913 г.

„Освѣтъ това групата ни намира, че ако има известни простѣпки, извършени въ врѣме на войната отъ войницитѣ, че ако има войници провинили се въ прѣстѣпление, споредъ военнитѣ закони, то това се дължи, прѣди всичко, на висшето военно начальство, което само е давало лонтъ примѣръ на войницитѣ съ своето държане, вършило е, както е известно, жестокости и съ нищо неоправдани произволи надъ войницитѣ, като по тоя начинъ е възбуждало у тѣхъ неударжими възмущения и недоволства, и, при това, налагало е на войницитѣ често пѣти безумни, безцѣлни и просто неизпълними заповѣди. Провиняването на войницитѣ въ известни простѣпки се дължи още на ужаситѣ на самата война и на продължителното и крайно изтощително почти единадесетъ-мѣсечно водене на войната отъ войници, не добръ гледани и съвсѣмъ недостатъчно хранени и облѣчени. Най-сетнѣ, затова е причина и настѣпилата напоследѣкъ въ армията обща дезорганизация, за която не могатъ да бждатъ отговорни отдѣлнитѣ само лица и то отъ должитѣ чиновове на войската.

„Поради всички тия съображения, парламентарната група на работническата социалдемократическа партия внася въ настоящата сесия на XVII-то общо Народно събрание, чрѣзъ почитаемото прѣдседателство на сѣщото, слѣдния проектъ, за

„Законъ за амнистия.

„Чл. 1. Дава се пълна амнистия на всички лица, които сж се числили или се числятъ къмъ должнитѣ чиновове на войската и на македоно-одринското опълчение, осѣдени или прѣслѣждани, или подлежащи на съдебно прѣслѣждане за всички прѣстѣпления и нарушения, прѣдвидени въ военно-наказателния законъ и извършени въ врѣме на войната и изобщо прѣзъ врѣмето отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 декемврий 1913 г.

„Чл. 2. Изключватъ се отъ амнистия ония отъ споменатитѣ въ чл. 1 отъ настоящия законъ лица, които сж се провинили въ извършване на умислено човѣкоубийство, изнасяване и мародерство (чл. чл. 244, 245 и 246 отъ военно-наказателния законъ).

„София, 24 мартъ 1914 г.

„Вносител на предложението, народни прѣдставители: Г. Димитровъ, В. Коларовъ, Д. Благоевъ, Т. Лукановъ, Ю. Юрдановъ, К. Тошковъ, Г. Кирковъ, Т. Петровъ.

„Поддържатъ предложението: Н. Атанасовъ, Н. Комановъ, Д. Георгиевъ, А. Ботевъ, Г. Маджунковъ, В. Костовъ, Г. Миневъ, К. Торлаковъ, С. Момчевъ, П. Кожухаровъ, И. Костовъ, И. х. Ивановъ, А. Кундалевъ, Т. Ноевъ, д-ръ И. Момчиловъ, Я. Йоновъ, А. Димитровъ, Г. Бояджиевъ, Х. Кабакчиевъ, А. Шаренковъ, Н. Георгиевъ, С. Георгиевъ, М. Турлаковъ, Д. Монева, С. Донева, Д. Джанкардашлийски, И. Желевъ, д-ръ И. Фаденхехтъ, С. Шиваровъ, М. Петровъ, С. Златевъ, Н. Атанасовъ, Д. Поповъ, Д. Лихарски, Б. Дуновъ, Д. Теневъ, З. Ангеловъ, Т. Вълчевъ, Ц. Бакаловъ, Н. Цановъ, С. Омарчевски, д-ръ Н. Сакаровъ, И. Георгиевъ, С. Костурковъ, К. Василевъ, И. Стоевъ, Х. Божички, А. Стамболийски, И. Кирковъ, А. Механджийски, Я. Сакжзовъ, К. Возвелиевъ и И. Януловъ.“

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ.

М. Такев: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Прѣдъ насъ сж сложени три законопроекта отъ капитална важностъ за нашия държавенъ животъ — законопроекти за амнистия на провинилитъ се военнослужащи прѣзъ балканската война. Току-що чухме г. министър-президента и министъръ на вътрѣшнитъ работи да ни описва завареното прѣди една година положение на страната и днешното такова. Нѣма нужда, прочее, да се спирамъ и да изтъкна, какво е днешното наше международно положение и кому трѣбва да се ослани България за своето съществуване като независима държава. Има ли нужда да добавя, че същественото условие въ това отношение за насъ днесъ прѣдставлява, както и всекога сж, онази обществена дисциплина, онази стегнатостъ, онази подготовка на въоръжения ни народъ, какъвто прѣдставляваше България отъ себе, и какъвто той излизе прѣзъ миналата или по-право прѣзъ миналитъ двѣ балкански войни. Опората на нашата независимостъ, опората на нашето съществуване, е нашата армия. И когато ще се занимаваме съ нейната организация, когато ще се занимаваме съ нейната дисциплина, когато ще се занимаваме съ нейното съществуване, трѣбва добрѣ да прѣцѣняваме всичкитъ условия, трѣбва много пжти да прѣмѣрваме и единъ пжтъ да отрѣзваме, защото с много опасно да си служимъ неумѣло съ това оръжие — амнистията, което е оръжие съ двѣ остриѣ. Далечъ съмъ, обаче, когато констатирамъ този фактъ, отъ да не съмъ отъ опѣзи, които казватъ, че най-висшиятъ принципъ въ християнския моралъ е да прощаваме грѣховетъ на нашитъ ближни, както всеки донѣ молимъ и ние Бога да прости нашитъ. При все това, обаче, не трѣбва да забравямъ, че често пжти държавникътъ, обществениятъ дѣятелъ не може и не трѣбва да се ръководи нито по чувства на милостъ, нито по онова на нѣкакъва отвлѣчена християнска добродѣтелъ, прѣди да я тури въ хармония съ висшитъ държавни интереси. Съществуването на отечеството е върховниятъ законъ на страната! И когато ще туримъ въ хармония нашитъ християнски принципи и добродѣтели съ началата за съществуването на нашата държава, ние ще можемъ дѣйствително да намѣримъ онзи срѣденъ пжтъ, който може да съедини, който може да координира, така да кажа, всички условия за съществуването, за развитието, за спокойствието, за силата на нашата държава.

Прѣдъ насъ, казахъ, сж сложени три законопроекта за амнистия, отъ които правителствениятъ дава условия на всички военни чинове, съ известни изключения, служили въ армията отъ 17 септемврий 1912 г. до 30 септемврий 1913 г. включително. Второто законодателно прѣдложение на почетната земледѣлска група, подкрѣпено отъ радикалната и социалъ-демократическата широка такава, дава амнистия на всички долни чинове на служба и за прѣстѣпления извършени отъ 17 септемврий 1912 до 31 октомврий 1913 г. И най-послѣ трето прѣдложение на тѣсната социалъ-демократическа група, която иска да се даде амнистия сжщо така на всички долни чинове, начиная отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 декемврий 1913 г. Тритѣ тѣзи прѣдложения въ много свои точки не само се свършено различаватъ, но се и взаимно изключаватъ. Докато министерското изключва известни прѣстѣпления отъ амнистията, тѣсната социалъ-демократическа група изключва само три прѣстѣпления: мародерство, изнасилване и убийство, а широката социалъ-демократическа, земледѣлската и радикалъ-демократическата групи въ пѣкоо отношения стѣсняватъ нейнитъ рамки повече, отколкото правителството, а въ друго отношение я много повече разширяватъ. Ако рекохъ да констатирамъ тѣзи три факта, то е за да изтъкна веднага онази мисль, която ме е вълнувала всекога, когато е ставало въпросъ за амнистия. А именно, че има

нѣщо специфично, което се е имало прѣдъ видъ отъ всички тѣзи групи, когато сж рѣшили да прѣдлагатъ законъ за амнистиране на провинилитъ се при изпълнение на своя отечественъ дългъ въ най-критическитъ минути, каквито е прѣживѣвало нашето отечество. И най-крайната лѣвица, и земледѣлския центъръ, и дѣсницата се сж се спирали прѣдъ извѣстни моменти и не сж смѣяли да сложатъ подписа си за една пълна и неограничена амнистия, за едно пълно и абсолютно забвение на всичкото минало прѣзъ тази бурна епоха отъ нашия политически животъ. Този фактъ потвърждава онази моя мисль, която азъ още отъ самото начало изказахъ — че амнистията е едно двуостро оръжие, което много ловко трѣбва да се употребява, защото колкото може ти да бже полезна, толкова и повече може да бже вредна за отечественитъ интереси. Прочее, какво нѣщо е амнистия и при какви условия се тя дава? Французкитъ енциклопедисти така опрѣдѣлятъ нейната сжщностъ и условията при които дадени дѣяния отъ дадена епоха на общественя, на държавния животъ се хвърлятъ въ забвение. Тѣ казватъ: „L'amnistie est dans les nécessités de tous les gouvernements; il y a des temps où une sévérité inflexible aurait de graves inconvénients et ferait même courir des dangers à l'Etat. Il se produit dans le pays un tel besoin de pacification que pouvoir à intérêt à écouter la voix de la clémence et à conclure comme un traité de paix civil“. Амнистията е една отъ необходимо-ститъ на всеко държавно управление. Биватъ врѣмена, когато безпощаднитъ наказания иматъ голѣми неудобства и могатъ даже да изложатъ на опасности държавата. Създава се въ страната тогава нужда отъ умиротворение, че властѣта има всякия интересъ да чуе гласа на спазходителността и да склучи единъ видъ договоръ за граждански миръ. Въ тѣзи нѣколко реда, г. г. народни прѣдставители, се намиратъ условията, при които само може една държава да хвърля въ забвение дадени исторически събития при развитието на своя политико-общественъ животъ. Въ нашата парламентарна история, азъ до колкото помня, има три важни закона за амнистия. Това сж: законътъ отъ 1883 г., за опрощаване всички прѣстѣпления, извършени прѣзъ врѣме на междуцарствието или по-право прѣзъ врѣме на пълномощията. Мотивътъ на тогавашния министъръ, който внесълъ този законъ, гласи: „Отечественитъ интересъ иска да се забрави вчерашното минало, да не се повтарятъ вчерашнитъ събития, да не се папмня на обществото за вчерашнитъ неприятности“. И се гласува забрана на всички политически прѣстѣпления до 31 декемврий 1883 г. На 17 декемврий 1894 г. покойниятъ д-ръ Стоиловъ внесе и Събрането гласува законъ за амнистия на всички прѣстѣпни дѣяния, извършени отъ 31 декемврий 1883 г. до 15 декемврий 1894 г. Интересни сж дебатитъ, които станаха по този поводъ въ камарата. По-интересно е, обаче, да чуемъ мнѣнието на тогавашното правителство, макаръ небезинтересно е да знаемъ и мнѣнието на отдѣлнитъ групи, какъ тѣ сж схващали момента, когато се искаше тази амнистия. И покойниятъ д-ръ Стоиловъ, когато внесе законопроекта за амнистия, направи двѣ изключения. Първиятъ параграфъ гласѣше: Дава се пълна и неограничена амнистия на всички политически прѣстѣпления, извършени отъ 31 декемврий 1883 г. до 15 декемврий 1894 г. А параграфъ втори постановяваше: Изключватъ се министритъ за прѣстѣпления, извършени въ това имъ качество и, още, изключватъ се главатаритъ, непосредствени дѣйци на прѣврата отъ 9 августъ, а се амнистиратъ всички общи прѣстѣпления съ политически побуждения. Тѣзи послѣдни три алинеи на закона прѣдизвикаха голѣми дебати въ камарата. По тѣхъ изказаха мнѣния тогава всички групи. Тѣ сж твърдѣ интересни и който се интересува да ги знае, може да ги намѣри въ стенографъ-

скитѣ протоколи на I редовна сесия отъ VIII обикновено Народно събрание. Това, обаче, което за момента ни е потребно, то е да чуемъ мнѣнието на тогавашното правителство, изказано чрезъ министъръ-председателя, да чуемъ кое го е ръководило, когато е внесло тѣзи изключения. (Чете) „До колкото съмъ пътувалъ изъ страната и до колкото съмъ видѣлъ и разбралъ, ако има въпросъ, който да е общото желание на българския народъ, то е, да се реабилитиратъ жертвите на бившия режимъ“ — думата е за бившето стамболовистко управление. „Но, продължава ораторътъ, като гонимъ излъчението на една болестъ, трѣбва да внимаваме да не би лѣкарството да е по-силно, отколкото болестта изисква. Да се не забравя, че имаме работа съ една кръшка държава, да не забравяме, че имаме работа съ народъ, чиито понятия за извѣстни аксиоми по управлението не сѫ установени“. По-важно. „Всѣки единъ ще има право, особено другаритѣ на тѣзи хора, които не сѫ участвували въ прѣстѣпленieto, които сѫ стояли на мѣстата си и които си изпълнили дълга си, да кажатъ, че въ България нѣма правосъдие“. Т. е., когато ще давате амнистия, не забравяйте и тѣзи, казваме той, които не сѫ си нарушили дълга къмъ тази страна. Ако нѣкога тази правдива мисль на покойния Стоиловъ, къмъ когото всички мои почитания, е имала тежестъ и значение, ако тя нѣкога е била на мѣстото си, то е именно въ момента, когато ще обсъждаме въпроса за днешната амнистия. И азъ, г. г. народни прѣдставители, когато възлизамъ на тази трибуна, първиятъ въпросъ, който си зададохъ и си задавамъ е — да не забравяме, когато ще вдигаме ръка за амнистирането на онѣзи, които по каквито и да е побуждения — ще ги видимъ по-послѣ — не изпълниха своя отечественъ дългъ въ онзи сублименъ моментъ, когато България рѣшаваше съ мечъ въ ръка своето битие или небитие, какво ще кажатъ онѣзи други синове на България, които стояха мжжки на бойното поле, които пролѣха кръвта и сложиха коститѣ си за тази България, когато видятъ, че онѣзи, които не изпълниха дълга си, онѣзи, които бѣгаха отъ бойното поле, онѣзи, които се криеха въ селскитѣ си хижи и злоупотрѣбяха съ честта на чедата на онѣзи, които се биеха на бойното поле, когато видятъ, казвамъ, че всички тѣзи прѣстѣпници сѫ опростени отъ Народното събрание? Тѣзи, които днесъ сѫ хроми, които сѫ единъ кракъ, съ едно око, съ една ръка и онѣзи други 62 хиляди души, които почиватъ въ гроба, и паметьта на които витае надъ тази ограда, както и тѣхнитѣ нѣколко стотинъ хиляди сирака, не ще ли да кажатъ: „О, че то имало много лесно сръдство да не се мре, то било много лесно да не се остава сиракъ, имало сръдство да не се ходи куцъ, сакаятъ и да не се стои тамъ като просѣкъ прѣдъ портитѣ на Народното събрание!“ каквото нещастенъ слѣлъ съ двѣтъ очи днесъ въведехъ при прѣдседателя на камарата да иска пенсия. Тѣ биха могли да кажатъ: „Защо и ние не избѣгахме, защо и ние не си отидохме въ село, защо и ние не се скрихме нѣйдѣ тамъ между върбитѣ или не се прѣдадохме на неприятеля, та да си бждемъ днесъ съ два крака, съ двѣ ръцѣ, съ двѣ очи, защо не се върнахме въ родната си, да влѣземъ въ нѣкоя реквизиционна комисиия, да получаваме по 800 л. мѣсечна заплата, защо нѣмахме силни и влиятелни ходатаи да кажатъ на генерала, да попушнатъ на командира да ни приведе отъ бойната линия въ тила на армията!“ Да, така ще кажатъ всички тия нещастници!

Ето ви, г. г. народни прѣдставители, кои бѣха мотивитѣ, които ме накараха още прѣди изборитѣ, за да не бжда упрекнатъ послѣ, когато се свършатъ изборитѣ и излѣза тукъ да говоря така, да кажа още тогава въ едно публично събрание всичко онова, що тукъ казахъ и ще кажа по тази амнистия.

Обаждатъ се отъ дѣсницата: Правъ сте.

М. Такевъ: И ги казахъ прѣди изборитѣ, за да ги чуе цѣлиятъ български народъ. Демагогия съ такъвъ единъ въпросъ не можемъ да правимъ; избиратели да печелимъ за смѣтка на щастieto, на величието, на сѣществуването на България, не можемъ. Знамъ, че ще бжда неприятенъ, знамъ, че ще получа упреци, знамъ, че ще получа телеграми съ съдържание, може-би, много неприятно, но азъ зная и това, че като народенъ прѣдставителъ дължеиъ съмъ отъ тази трибуна да изпълня своя отечественъ дългъ, като не забравямъ, че прѣди всичко трѣбва да сѣествува България, че отдѣлнитѣ интереси трѣбва да благоговѣятъ прѣдъ общитѣ отечествени интереси.

И така, г. г. народни прѣдставители, сложениятъ днесъ въпросъ на разглеждане не е така лекъ, както на пръвъ погледъ би се видѣлъ. Азъ сѣтрѣбя, че въ такъвъ единъ моментъ Народното събрание не е въ своя пълненъ съставъ, не е тѣй тържествено, както при други случаи и да изпълнимъ добросъвѣстно дълга си. Тукъ трѣбва да добавя, че не се съмнѣвамъ какво и третѣ тѣзи прѣдложения сѫ продиктувани отъ добри чувства. Никого не мога да упреква, че иска да злоупотрѣби съ нѣкого или съ нѣщо. И правителството има свои добри намѣрения, и почтената крайна лѣвица, и центърътъ земледѣлски, и радикалитѣ, но именно сега е моментъ, когато трѣбва да видимъ, да-ли сръдствата, съ които искаме да си послужимъ, за да постигнемъ опази цѣль, сѫ сръдства пригодни. Азъ по принципъ, казахъ отведѣ и сега ще повторя, за да не бжда злѣ прѣтѣкчуванъ, не съмъ противъ опрощението, не съмъ противъ забвението на дадени дѣяния, но тукъ именно настава и различието между насъ и почтенитѣ прѣдставители отъ лѣво и отъ дѣсно.

Въ единъ отъ мотивитѣ на почтената социално-демократическа тѣсна група азъ чета: „Слѣдъ като българскитѣ войници проявиха героична, възхвалявана отъ всички ни, храбростъ въ почти единадесет-мѣсечни изтощителни и едни отъ най-крѣвопролитнитѣ войни, стотици и хиляди отъ тѣхъ, отъ тия достойни за адмиралския герои, гниятъ въ заданитѣ и затворитѣ, и други хиляди се скитатъ изъ чужбина, изпитващи несгодитѣ на едно необезпечено и мизерно сѣствуване“. За да се породятъ тѣзи три законопроекта, ще ми позволи г. министърътъ на войната да кажа, че голѣма доза отъ отговорностъ носи той. Защото това, което ни казватъ почтенитѣ прѣдставители отъ крайната лѣвица, ако въ цѣлостта си не е истина, има, обаче, голѣма доза отъ истина. Ние тукъ вдигахме гласъ: побързайте съ вашето правосъдие. Вие, г. министри, имате право да назначите колкото обичате военни сѣдобни слѣдователи, имате право да откриете врѣмешни сѣдилища колкото обичате, и каквото обичате; законътъ за углавното военно сѣдопроизводство Ви дава това право; ускорете венното правосъдие, не дръжте тия хора въ затворитѣ; часъ по-скоро разслѣдвайте прѣстѣпленията и всѣкому дайте заслуженото. За голѣмо съжаление Военното министерство не вземъ своевременно всички тѣзи мѣрки, и въ продължение на цѣла година ние виждаме хората изъ затворитѣ. Военно правосъдие! Че то трѣбва да се раздава въ 24 часа; че военното правосъдие ако има една отличителна черта отъ гражданското, то е съ своята бързота, че неговиятъ

ефектът е само тогава мощен, когато е бързо — когато наказанието е наложено в почти същия момент на извършеното престъпление. Когато вие ще чакате година-две да изминат, откато военният престъпления са извършени, какъв ефект ще има вашата репресия? Този войник, който сте взели от ралото и извършил в битността си войник престъпление, ако искате наказанието да произведе ефект, трябваше тутакси да му наложите наказание или след мисец-два максимум. А ние виждаме и до днес цяла вече година, откато сме в мир, и любов с нашите съеди, да се протакат дълга из военните съдилища.

А. Стамболийски: Особено спрямо големите провинции.

М. Такев: Въз това отношение имам една статистика, която не е безинтересна да я чуе народното представителство. Почтената крайна лъвица твърди в своите мотиви, че има с стотици и хиляди, които лежат из затворите. Това не е вярно, защото ето какво гласят моите свидетели проверени. Повдигнато е углавно престъпление против 381 офицери и 12.938 души нижни чинове.

Нъкой отъ земледълската група: Докога, г. Такев?

М. Такев: Моите свидетели се отнасят до 24 априлий 1914 г. На тази дата ние имаме в затворите само 170 души. Ако имам нъкава погрешка, моля да ме поправи г. министърът на войната.

В. Коларов: А колко са минали през затворите?

М. Такев: Позволете. Към 24 априлий 1914 г. ние имаме в затворите 170 души и повдигнато престъпление против 12.938 нижни чинове и 381 офицери. Г. г. народни представители! Я сравнете това число с повиканите под знамената — 642 хиляди войници.

Д. Кьорчев: 700 хиляди.

М. Такев: 642 хиляди, които бяха на казан, както се изрази бившият министър на финансите г. Теодор Теодоров тук. Ако от 642 хиляди повикали под знамената, са се провинили само 12.938 нижни чинове и 381 офицери от 14 хиляди такива — ако статистиката ми е вярна — струва ми се, че алармата, която се вдигаше с тези предложения, не бѣ много умѣстна. И аз бѣх правъ, когато заявихъ тамъ вѣнъ, на мегдана, прѣдъ хиляденъ български народъ, и не само на едно мѣсто, че ако отъ 642 хиляди войници са се провинили 10—12 хиляди, има закони въ тази страна, които трѣба да дадатъ всѣкому заслуженото; и ако отъ 14 хиляди офицери са се провинили 381, сжпитѣ закони трѣба строго да ги наказатъ. Че така разсжждаваше цялиятъ нашъ народъ, когато бѣхъ въ едно отъ селата на Брѣзовската околия, прѣдъ менъ се изпрѣчи войникъ съ единъ кракъ. Като разправихъ надълго и нашироко въпроситѣ, които вълнуваха тогава българския народъ, този сакатъ войникъ ме прѣжсна и извика: „Всичко туй, което ни казвашъ, г. Такев, е много добро, но я ми обясни ти една работа. Както ме виждашъ, азъ съмъ съ единъ кракъ; шестъ дѣца имамъ, нищо нѣмамъ, и пенсия още не съмъ получилъ, кога ще я получа не зная. Ние отъ нашето село бѣхме 100 и нѣколко души въ редоветѣ на армията; 24-тъ Богъ да ги прости, сложиха коститѣ си за величието на България; азъ

единия си кракъ на Люле-Бургазъ оставихъ, отъ тамъ, обаче, избѣгаха двама наши другари, дойдоха тукъ и се криеха прѣзъ всичкото вѣме на войнитѣ, като прѣслѣдваха нашитѣ домащия по мелници и по чухми. Сега се научавамъ, че вие сте щѣли да ги простите. Вѣрно ли е това?“ Азъ бихъ желалъ на моето мѣсто да бѣдѣше въ този моментъ единъ отъ подписавшитѣ тези прѣдложения, за да ме замѣстѣше въ отговора на човѣка съ единъ кракъ, който съ сълзи на очи разправяше, че когато той се е биелъ за отечественитѣ интереси, неговото съмѣйство се е ругало отъ хора, избѣгали отъ подъ знамената, крили се въ тѣхното село и злочинствували. Азъ казахъ: „Никога. За тези, които не са изпълнили своя отечественъ дългъ, има закони въ България, които ще бѣдатъ приложени съ всичката тѣхна строгостъ“. Подобенъ въпросъ ми задаваха и въ с. Кадършикъ, и въ Станимашката околия; този въпросъ ми зададоха навсждѣ, дѣто имахъ случай публично да говоря. Ако, г. г. народни прѣдставители, ви цитирамъ тия факти, то е за да дойда на онази основна мисълъ, която трѣба да съставлява основа на всѣки законъ за амнистия, а именно популярността на всеопрощението. Французитѣ академици ни казватъ още, че когато наказанието на едно престъпление може да бѣде опасно за обществения редъ, когато може да бѣде вѣрно за отечественитѣ интереси, може да повдигне пертурбации въ срѣдата на обществото, парламентътъ има длъжностъ, не само право, да хвърли въ забвение това дѣяние“. И французитѣ вѣрни на себе, написали въ 1879 г. законъ за амнистията по погромитѣ отъ 1870—1871 г., комуната. Следъ деветъ години тѣ амнистираха всичкитѣ комунари, защото интереситѣ на Франция изискваха да настане въ тази страна *araisement*, спокойствие, да се върнатъ изгнаницитѣ, да заживѣе Франция спокоенъ животъ.

Недѣлко Атанасовъ: Когато Викторъ Хюго я искаше, тѣ тогава не я дадоха, а я дадоха по-късно.

М. Такев: Да кажа и за закона за амнистията отъ 1848 г., за който почтениятъ прѣдставителъ ми говори. Дадѣ се амнистия и на Викторъ Хюго въ 1852 г., но Викторъ Хюго отказа да се възползува, защото му я даваше Наполеонъ „le petit“, който на 1852 г. съ декретъ си присвои правото да амнистира. Работата е съвсѣмъ друга, почтени господине, отколкото този въпросъ, за който сега приказвамъ.

И така, за да се говори въ даденъ моментъ въ една държава за амнистия, първото условие е тя да бѣде назрѣла въ съвѣстѣта, въ желанието на цялото общество. Този принципъ, г. г. народни прѣдставители, е прокарванъ всѣкогашъ и у насъ. И когато на 1894 г. се изкачихъ на тази трибуна да искамъ пълна и неограничена амнистия за всичкитѣ жертви на бившето стамболово управление, азъ процитирахъ на г. Стоилова резолюциитѣ вземени на нѣколко хиляди митинги, станали въ България, въ които изрично се казваше: амнистия на всички жертви на стамболовото управление, отворете границата за изгнаницитѣ, разтворете вратитѣ на „черната джамия“ за тамошнитѣ мъченици, като се визираше покойниятъ Петко Каравеловъ. Г. Стоиловъ — защото азъ оборвахъ ограниченията на амнистията — стана и каза: „Да, признавамъ, че доколкото съмъ пътувалъ и азъ въ страната и доколкото съмъ видѣлъ и разбралъ, ако има въпросъ, който да е общо желание на българския народъ, то е да се реабилитиратъ жертвитѣ на бившето управление“. Ето ви, г. г. народни прѣдставители, моментъ, когато може да се говори за амнистия, за забвение на дадени престъпления, въ дадена епоха — когато обществото желае това, когато народътъ иска това, когато вър-

ховните интереси на държавата налагат това, когато наказанието вмъсто полза, както казва Гаро въ своето хубаво съчинение по наказателното право, вмъсто l'utilité, ще прѣдизвика врѣда за тази държава. А правото на обществото да накаже се базира върху идеята за ползването, за необходимото благо на това общество: съ наказанието да донесе полза на обществото, а не врѣда. Колчемъ това наказанието може да бѣде отъ врѣда, то трѣбва да се ефасира, а се ефасира чрѣзъ върховенъ законъ надъ законитѣ въ страната, когато народното прѣдставителство каже: забравямъ дадена епоха и считамъ дадени дѣяния не станали.

Г. г. народни прѣдставители! Ако това сж били принципитѣ на хората, които сж създали науката на наказателното право, хората, които сж признали правото на обществото да забравя и то въ най-просвѣтенитѣ и цивилизовани държави, ако това бѣше принципътъ, който рѣководѣше и нашето народно прѣдставителство, колчемъ е имало случай да стипулира върху амнистиятѣ въ страната, питамъ се: моментътъ, който прѣживѣва българскитѣ народъ такъвъ ли е? Свѣстѣта на българския народъ иска ли това? Вис, почтени г. министри, заличавате много отъ прѣстѣпленията на г. г. офицеритѣ, вие ги амнистирате, между тѣмъ вие знаете, че не можете да намѣрите нито единъ гражданинъ, който би казалъ: че слѣдъ всичкитѣ онѣзи неприятности, които имаме на бойното поле, слѣдъ всичкитѣ онѣзи недобрѣсъвѣстно изгълбени длѣжности отъ нѣкои — да не кажа много — отъ нѣкои отъ г. г. офицеритѣ и долни чинове, простете на всички и забравете всичко. Обществото не само това не ще, но то е възстановило противъ това ясно и категорично.

Впрочемъ, това знаеше и самото правителство, затова и то нищо не говорѣше за амнистията въ своята декларация по изборитѣ за XVI-то обикновено Народно събрание. Никому тогава прѣзъ ума не минаваше, че слѣдъ онзи погромъ, който прѣтърпѣ България, първата ни акция ще бѣде да простимъ на грѣшникитѣ, които прѣмо или косвено сж допринесли по нѣщо, по една сламка макаръ, но се по нѣщо, въ позора на България; никой не мислѣше тогава за амнистия. Но когато се появила агитация въ тая смисълъ отъ лѣвницата, когато почнаха прѣдложения, тогава се породиха апетити, тогава гледаме, че и почетното министерство се подаде на това и за да отнеме коза за борба у нѣкои свои противници вписа въ своята декларация, която ни чете тукъ на 29 декември, ако се не лѣжа, или на 28...

А. Ляпчевъ: На 31.

М. Такевъ: ... слѣдующия пасажъ: (Чете) „То“ — правителството — „ще сезира тѣй сжщо парламента съ законъ за амнистия въ полза на служили въ врѣме на войната, на които грѣшкитѣ, извършени при обстоятелства на които тежестѣта не съзнаваха ония, които бѣха длѣжни да сключатъ на врѣме миръ, справедливо е да се прѣдадатъ на забвение. (Ражоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсна центъръ)“. Стр. 35 отъ стенографскитѣ протоколи на XVI-то Народно събрание.

Почитаемото правителство се ангажира, прочее, да внесе законопроектъ за амнистия. Ако вмъсто това да стори, обаче, то бѣ ангажирало г. министра на войната да вземѣше всички мѣрки прѣзъ двумѣсечния периодъ, прѣзъ който се водиха изборнитѣ борби, военнитѣ сѣдилища да свѣршатъ всичкитѣ или по-голѣмата частъ отъ дѣлата, които сж на брой не особено много — къмъ 24 априлий 1914 г. ние имаме всичко на всичко 3.750 дѣла, а 3.750 дѣла гражданскитѣ сѣдилища, ако г. министърътъ на войната би желалъ да направи справка, рѣшаватъ въ единъ, два, максимумъ три мѣсеца; защото нищо не

прѣчеше да се отворятъ, както вече казахъ, нови врѣмenni военни сѣдилища, да се назначеа и врѣмenni военни слѣдователи и прокурори, които да проучеа дѣлата и който е виновенъ, да му съставятъ обвинителенъ актъ, и го прѣдадатъ на сѣда, а който е невиненъ да го пуснатъ — досега ние щѣхме да свѣршимъ съ този въпросъ, и още какъ? — щѣхме да свѣршимъ по единъ много моятъ, по единъ много легаленъ начинъ, защото тѣзи сѣдни, които щѣха да сѣдятъ провинившитѣ се — били тѣ офицери или нижни чинове — при рѣшенията си не щѣха да бѣдатъ далечъ отъ онѣзи мотиви, които сж легнали въ основата и на прѣдложението на г. министра на правосѣдието и на онѣзи други дѣла на почетната лѣвица. Че имаше обстоятелства извънредни, че имаше прѣумора, че имаше всичко, което може да намали вината на единъ войникъ, това го признаваме всинца; но и сѣдитѣ сж сжщо като насъ хора съ сърце, съ душа, и тѣ щѣха да приложатъ закона тѣй, както изисква справедливостѣта, както изискваше върховниятъ интересъ на отечеството тогава, както го приложиха по отношение на 22 полкъ, който се бунтува, който се отказва въ даденъ моментъ да изпълни свои отечественъ дългъ. Сѣдилищата се произнесоха, осѣдиха нѣкои на 10—15 години, но самиятъ сѣдъ ходатайствува било за намаление на наказания, било за свѣршеното помилване, и държавниятъ глава, който сжщо така не може да бѣде далечъ отъ тѣзи мотиви, съзнавайки основателностѣта на ходатайството, помилва много отъ тѣхъ, и намали до минимумъ наказанието на най-провинившитѣ се при изпълнение на своя отечественъ дългъ въ този съблюменъ моментъ, когато България се давѣше. Ако това нѣщо бѣ станало, тогава би се затвърдило убѣдението, че въ България има правосѣдие и справедливостъ, че въ нея има закони, че всѣки, който се провини, ще бѣде наказанъ, и ще бѣде наказанъ съобразно съ неговата вина, съобразно съ обстоятелствата, при които той е билъ принуденъ да дѣйствува. И тогава всѣки щѣше да знае, че ако се отклони отъ да изпълни своя дългъ, не ще може да говори тѣй, както неотколѣ ми разказа единъ нашъ дошълъ отъ Америка свещеникъ, отецъ Теофилактъ, че сж говорили тамъ нашитѣ американци: „Нѣколко хиляди души има въ Америка, кажа ми негово прѣдодобие, които не дойдоха никакъ, даже не се опитаха да дойдатъ въ България, защото умницитѣ между тѣхъ имъ казаха: „Нѣмате работа вие тамъ, ще свѣрши войната, ще дойдатъ изборитѣ, ще трѣгнатъ агитатори, ще имъ прѣдложимъ нашето условие, като имъ кажемъ: ще ви изберемъ депутати, но ние ще искаме да внесете законопроектъ за амнистия“. И днесъ, казва той, въ Америка налѣво и надѣсно проповѣдватъ, че законопроектъ за амнистия ще има, не се връщайте, докато не се гласува този законопроектъ. Така, обаче, министерството не стори и сега ни внася законопроектъ за амнистия. И защо е амнистия за тѣзи дезертьори, които по чл. чл. 158 отъ общия наказателенъ законъ и 161 и 156 отъ военно-наказателния законъ се наказватъ до три мѣсеци гауптвахтѣ?

Министъръ Х. Поповъ: Въ мирно врѣме.

М. Такевъ: Да, въ мирно врѣме, а въ военно врѣме ще се увеличи отъ три до петъ години. Тогазъ питамъ се азъ: какъ ние утрѣ можемъ повика нашия въоруженъ народъ подъ знамената, когато отечеството би се заплашило отъ външна опасностъ, знаейки тогъ народъ, че може и да се не яви и наказание за това нѣма, а има всеопрощение? Нѣщо повече, питамъ и г. военния министъръ: утрѣ, когато ще повика той подъ знамената на обучение запаснитѣ войници, не вѣрвамъ, че всички ще се отклонятъ,

като кажат: „Ще дойдат избори, ние пакъ ще искаме амнистия, пакъ ще ни я дадатъ, защото ние сме потрѣбни на агитаторитѣ като гласове“. Какъ ще повикате утрѣ наборитѣ подъ знамената, когато можемъ да бждемъ заставени да се самозащитаваме, защото днесъ въздухътъ въ Европа е толковъ пълненъ съ электричество, че не знаемъ утрѣшниятъ день какво ще ни донесе? Вижте какво става наоколо ни; огледайте се какво става въ странство, между великитѣ държави. Истина е, че ние не ще търсимъ реваншъ, нито отмъщение, не ще раванди-кираме ничии територии, но можемъ да бждемъ принудени да се самосъхраняваме, да защитимъ тая педя земя, която ни е останала. Какъ ще я защитимъ? Съ закона за амнистията ли, съ забвението на всичко извършено прѣзъ послѣдната война ли? Азъ се съмнѣвамъ.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ бѣхъ много неприятно изненаданъ, когато, стоейки на онази скамейка, слушахъ г. министъръ-прѣдседателя да чете въпросната своя декларация, че ще се даде амнистия на всички провинили се прѣзъ врѣме на войната военнослужащи въ изпълнението на върховния свой отечественъ дългъ. Г. военниятъ министъръ стоеше редомъ съ него. А това ме още повече озадачи, защото, ако даже за насъ, партизанитѣ, не е извинителна подобна демагогия, защото прѣди да сме партизани, ние сме българи, ние сме синове на онуй сѣмейство, което се нарича български народъ и членове на онази организирана страна, която се зове българска държава; ако за насъ, повтарямъ, е неизвинително да отидемъ да си служимъ съ подобни сръдства да печелимъ избиратели, азъ категорически отричамъ, даже и помисль да се породи у г. военния министъръ, чрѣзъ подобно сръдство да се стои на власт и то едва нѣколко мѣсеца слѣдъ онзи ужасенъ погромъ, слѣдъ онази опасна деморализация, която мѣреше да обхване цялата армия, да иска всичко да забравимъ, всичко да простимъ! Истина е, че прѣдставениятъ законопроектъ не е тъй всеобемляющъ, както гласѣше декларацията, той внася известни ограничения, но сѣ пакъ той съдържа постановления, които сж крайно опасни и врѣдни за дисциплината въ армията и тѣхъ именно азъ ще критикувамъ тъй, както азъ ги разбирамъ.

Г. г. народни прѣдставители! Първиятъ исторически законъ за амнистия, е законътъ на Атина. „Когато, казва историкътъ, Thrasylule успѣ да изгони трийсето тирани, той създаде законъ, който атинянитѣ нарекоха законъ за забравя“, и който запрѣщаваше да се не обезпокоява никой за миналитѣ дѣяния. Този законъ го нарекоха, както казахъ, „законъ на забравя“ — по грѣцки „амнистия“. Тамъ е началото на по-послѣднитѣ вече амнистии, на възприетата оттогазъ теория, да се подхвърлятъ на забвение дадени събития, дадени прѣстѣпления, а не личности. Ако, прочее, амнистията е актъ на забравя, питамъ се: можемъ ли, трѣбва ли, нужно ли е да забравимъ всичко онова, което вчера се дерулира прѣдъ нашитѣ очи? Отъ държавенъ интересъ ли е да не държимъ смѣтка за всичко онова, на което бѣхме свидѣтели, което докара България до днешното ѝ печално положение? Азъ не мисля, че това е възможно. И затуй, когато ще влѣземъ въ разбирателство на постановленията на третѣ тѣзи прѣдложения за амнистия, ще трѣбва да бждемъ много, много внимателни и прѣдпазливи, за да не извадимъ очи, вмѣсто да изпишемъ вѣжди.

Прѣди, обаче, да пристѣпя къмъ сжщността на прѣдмета, азъ трѣбва да констатирамъ тукъ два факта, които нашего Военно министерство — не вече при днешния г. министъръ на войната, а при бившия такъвъ — извърши, въ нарушение и на конституцията, и на закона за военното углавно сждопр-

изводство, и на всѣкаква правда и справедливостъ. Съ заповѣдь по дѣйствующата армия № 4 отъ 25 септемврий 1912 г., „сж амнистирани всички отклонивши се по чл. 158 отъ общия наказателенъ законъ, ако влѣзатъ въ редоветѣ на доброволческитѣ дружини“. Чл. 158 отъ общия наказателенъ законъ гласи: (Чете) „Всѣки български подданикъ, който по разни начини се е отклонилъ отъ носенето военната служба до навършването на 30-та си година, наказва се:

„ако е способенъ за военна служба — съ глоба отъ 100 до 2.000 л. и послѣ се взема въ постоянната войска, а ако е неспособенъ — съ тѣмниченъ затворъ до една година. Лицата, които сж прѣминали 30-та си година, наказватъ се съ тѣмниченъ затворъ до три години и се лишаватъ отъ правата, прѣдвидени въ п. п. 1, 2 и 3 на чл. 30“. И така, щабътъ на дѣйствующата армия е поднесль на главнокомандующия височайшата заповѣдь подъ № 82, съ която казва: „Всеопрощавамъ всички онѣзи, които не сж изпълнили дълга си по чл. 158 отъ наказателния законъ, които не сж се явили да си отбиятъ военната тежба и подлежатъ да бждатъ наказани до три години затворъ, ако влѣзатъ въ доброволческитѣ отряди“. Азъ питамъ тогавашния воененъ министъръ, забравилъ ли бѣ той какво постановява нашиятъ основенъ законъ — че всеопрощение, че амнистия може да дава само Народното събрание, а държавниятъ глава може само да смекчава и да отмѣнява наложени вече отъ сдилищата наказания, та е заблудилъ държавния глава и му е поднесль въпросния законъ? Амнистията заличава прѣстѣплението и прѣди то да е подвѣргнато на углавна санкция, а помилването унищожава присъдата, колкото що се касае до нейната материална частъ, но не и моралнитѣ послѣдствия. А г. военниятъ министъръ издава височайшата заповѣдь подъ № 82, не за помилване, защото присъда е нѣмало, а за амнистия — нѣщо, което нашиятъ основенъ законъ, казахъ и повтарямъ, запрѣщава да върши държавниятъ глава. Но тия хора чува, тѣ дойдоха, тия хора влѣзоха въ редоветѣ на армията и се биха. Сега да седнемъ да се повърнемъ назадъ и да ги сждимъ изново, защото амнистията била незаконна — азъ не съмъ отъ онѣзи, които ще поддържатъ това. Ние ще искаме, по правилата, наказанието на онзи, който се е провинилъ по това флагрантно нарушение на нашия основенъ законъ. Но момчетата, които сж се възползували отъ това нарушение на конституцията, ние не можемъ и не бива да прѣследваме. Ето защо, ние сме длъжни сега, макаръ и *post factum*, да санкционираме това създадено положение, като, разбира се, не оправдаваме автора на конституционното нарушение. Ето първия случай, за който амнистията се налага.

Но и второ едно прѣгрѣшение е направилъ бившиятъ воененъ министъръ. Съ указъ № 81, отъ 9 септемврий 1912 г., сж помилвани всичкитѣ войници, които бѣха осждени отъ военнитѣ сдилища да излежатъ известно наказание въ дисциплинарната рота. Наказанията, които налагатъ военнитѣ сдилища, сж наказания, които държавниятъ глава може и има право да опрощава. Опрощението на тия момчета, които бѣха въ дисциплинарниотѣ роти, е правилно, но другадъ е прѣгрѣшението. Едновременно съ онѣзи войници, на които дѣлата бѣха разгледани отъ сдилищата прѣди мобилизацията и по тѣхъ бѣха издадени присъди, имаше друго, на които дѣлата не бѣха разгледани, но които отидоха въ армията, взеха участие въ войната и който остана живъ, сега ще бжде сжденъ, защото дѣлото му прѣзъ войната е било въ застой и неразгледано. Тѣхнитѣ другари, както казахъ, на които дѣлата бѣха рѣшени прѣди 17 септемврий, бѣха помилвани. Ето ви втора категория дѣла, които подлежатъ на амнистиране.

Защото единия път намърихте за добръ да опростите войниците от дисциплинарната рота, единия път благодарихте да опростите дѣлата, заведени и рѣшени против войниците при мобилизацията, трѣбваше да опростите както единия, така и другия; първия — съ помиляване, втория — съ амнистия. Трѣбваше да имъ кажете: „Вървете на бойното поле. Българският народъ ви опрощава досегашните грѣхове. Отличете се, запазете достойнството на България — тя ви опрощава“. Ето ви мотиви и човѣшки, и законни, и справедливи. Но слѣдъ като тѣ се биха и се върнаха въ България, да ги туримъ посемъ сега да ги сѣдимъ, то е явна неправда. И въ това отношение азъ съмъ най-голямъ партизанинъ, че ако има моментъ, ако има случай за даване амнистия, то е именно този.

Г. г. народни прѣдставители! Още единъ случай има, дѣто амнистията е понятна, дѣто тя се налага, вслѣдствие грѣховетъ на тѣзи, които командуваха армията по онова врѣме. Заповѣда се да се прѣмѣстятъ частитъ отъ източния фронтъ на западния. Войниците, които 8—9 мѣсеца стояха въ оконитѣ, нѣмаха възможност да се прѣоблѣкатъ — не бѣха видѣли дѣцата си, домашнитѣ си, минавайки прѣзъ тукъ, искаха да имъ се даде по 1—2 дена отпускъ да отидатъ да видятъ домашнитѣ си. Даже тукъ гражданството ходатайствуваше: „Дайте на тия хора, по части, да отидатъ да видятъ огнищата си“. „Не“ — гласѣше заповѣдта на началството. Разбира се, ние нѣмаме право да я критикуваме, защото може би, че така трѣбва да бѣде. И войницитѣ съ сѣкрушено сърце отминаваха близкитѣ си и заминаха за бойното поле. Но понеже стояха по мѣсецъ, мѣсецъ и половина тамъ въ бездѣйствието, мнозина отъ тѣхъ крадепкъомъ отиваха до дома си. Слѣдъ 4—5 дни обаче тѣ пакъ отиваха въ частитѣ си, взеха участие въ сраженията при Кривополъ, Султантепе и пр. пр.; нѣкои отъ тѣхъ иматъ и по два ордена за храброст. Но въ военно-наказателния законъ е казано: „Който, въ военно врѣме, има служба повече отъ шестмѣсечна и се отклони повече отъ три дена отъ частта си, а ако има само шестмѣсечна служба, се отклони повече отъ една недѣля, наказва се за бѣгство“. И наказанието е доста строго. Ето ви трети случай, когато можемъ съ спокойна съвѣсть да вдигнемъ рѣка и да кажемъ: тѣзи момчета, които по необходимостъ, отъ горещо желание да видятъ домашнитѣ си, сѣ се отклонили само нѣколко дни, но когато започнаха военнитѣ дѣйствиия, бѣха въ частта си, биха се юнашки и изпълниха своя отечественъ дългъ, тѣхъ ще ги амнистираме. Въ този случай нѣма да получимъ противорѣчието на българското общество, нито роптането на нашата съвѣсть, а още по-малко ще накарнимъ съ каквото и да е военната дисциплина. Азъ съмъ убѣденъ, че ако тѣзи момчета бѣха отишли прѣдъ военнитѣ сѣдилища, послѣднитѣ биха ходатайствували прѣдъ държавния глава за тѣхното пълно опрощение, както го и направи врѣмениятъ воененъ сѣдъ въ Самоковъ. Та, слѣдователно, ние нѣма да направимъ нищо повече отъ това, което щѣха да направятъ и направиха военнитѣ сѣдилища. Както виждате, г. г. народни прѣдставители, азъ искамъ да прецизирамъ точно ония случаи, кѣдѣто дѣйствително амнистията се налага, било по погрѣшка на началството, било по онази необходимостъ, която не можеха да съзратъ на свое врѣме висшитѣ началници, и принудиха тѣзи момчета за моментъ да извършатъ нѣкои прѣгрѣшения, ако щете, нѣкои прѣстѣпления. Тукъ бързамъ да добавя, че ние не трѣбва отъ тукъ да насърчаваме неизпълнението на служебнитѣ задължения на когото и да е и особено на войника. Ние трѣбва да бѣдемъ строги, защото е много опасно, ако дадемъ да се знае въ страната, че българското Народно събрание е щедро

въ милости. То не може да излиза отъ рамкитѣ на закона, нито може да излѣзе вънъ отъ задължението си да бѣде блюстителъ на върховнитѣ интереси на страната, чийто прѣдставителъ е то.

Ако, прочее, при тѣзи три случая, амнистията се налага, нека сега дойдемъ да разгледаме другиятъ, които се съдържатъ въ тритѣ законодателни прѣдложения, които ни сѣ сложени на разглеждане. И, за да конкретизираме случаитѣ, нека се попитаме: кой се интересува отъ амнистията въ този моментъ? Интересуватъ се четири категории хора. Прѣди всичко интересува се българският народъ въ своето компактно единство на подавляющето се свое мнозинство, интересува се българското войнство въ лицето на 640.000 души, но въ обратната отъ онази смисълъ, за която сѣ и тритѣ прѣдложения. Българският народъ и онѣзи 642.000 души, които стоаха на позицитѣ, които лѣжаха 11 мѣсеца въ оконитѣ, и паметта на онѣзи 62.000 души, сложили коститѣ си по бойнитѣ полета, интересуватъ се да знаятъ, какъ ще се постѣпи съ онѣзи, които не изпълниха своя отечественъ дългъ, които позорно бѣгаха, хвърлиха оружиято си и се натрапено прѣдадоха. Но има и други, които се интересуватъ отъ амнистията; това сѣ провинившитѣ, това сѣ онѣзи, които наневѣриха на своето отечество. Тѣ сѣ двѣ категории: първо, онѣзи, които, бидейки въ чужбина, когато чуа зова на своята родина да ѝ дойдатъ на помощъ, казаха: „Нѣма да отидемъ, тукъ ни е добръ, тукъ долари ще печелимъ, чунете си вне тамъ главата“; по моитѣ свѣдѣния, вземени отъ надлежното мѣсто, тѣ сѣ около 26.000 души, които никакъ не сѣ се отзовали на гласа на своето отечество, да се явятъ подъ знамената и да защитятъ своята родина.

Недѣлко Атанасовъ: Има купъ заявления въ прощарната комисия, че сѣ искали помощъ отъ държавата, за да се завърнатъ. Бие трѣбваше да провѣрите и тогава да говорите.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля Ви се, г. Атанасовъ, послѣ ще вземете думата и ще отговорите.

М. Такевъ: Питамъ се азъ, ще се намѣри ли въ тази камара, ще се намѣри ли въ България рака, която би се вдигнала да каже: прощавамъ този, който отказа да се отзове на зова на своята родина, да ѝ се притече на помощъ въ момента, когато тя се давѣше? Азъ мисля, че нѣма нужда отъ голѣми пледоарии, нѣма нужда отъ голѣми убѣждавания, за да кажемъ: не. Азъ разбирамъ, г. г. народни прѣдставители, да съмъ се явилъ и слѣдъ туй да съмъ направилъ прѣгрѣшения, азъ разбирамъ да съмъ избѣгалъ отъ страха на куршума и гранатата, да съмъ избѣгалъ подъ много зли влияния, но не разбирамъ и нито въ единъ отъ тѣзи проекти азъ събирамъ мотивъ за опрощаване на хора, които даже не се обадиха на зова на своето отечество.

Р. Маджаровъ: И които въ Чикаго сѣ държали митингъ да не дойдатъ на война. Архимандритъ Теофилактъ е присѣствувалъ на него и ми събщи това.

М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Азъ искамъ да ви изтъкна всичкитѣ случаи, каквито сѣ възможни по, но сѣ станали en réalité, прѣзъ този периодъ на нашия политически животъ и да видимъ доколко тѣ могатъ да бѣдатъ амнистирани. И така, има една такава плеада хора на брой 26—27 хиляди души, които не се явиха никакъ, не се обадиха на молбата на своето отечество. За амнистия на тѣзи хора моята рѣка не може да се вдигне, моята рѣка

не може имъ я даде. Защото считамъ, че ще извърша едно *lèse-nation* ще оскърбя моето отечество, и онѣзи храбри и доблестни 642.000 юнаци, които бѣха подъ знамената. И още затова, защото съ този си вотъ азъ бихъ казалъ като Горасъ: „Вие бѣхте глушици, че не отидохте въ Америка да печелите долари, а останахте тукъ да защищавате своето бащино огнище и да се изложите на толкова лишения и страдания. Когато ще чуете други пътѣ, че почне да мирише на барутъ, бѣгайте въ Америка, тамъ вие ще намерите спокойствие и тежки печалби, а онѣзи, които останатъ тукъ, нека се птържатъ въ своето масло“.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ разбирамъ — и има го като мотивъ въ единъ отъ законопроектитѣ, за които се говори, особено въ законопроекта на земледѣлската група — че имаше момчета, отишли въ Америка, които нѣмаха срѣдства да се върнатъ. Да, и това разбирамъ, разбирамъ що ще каже: „Нѣмаха срѣдства да се върнатъ“ — но това подлежи на прѣвѣрка отъ съдилищата. Вие мислите ли, че въ България сѣдницитѣ се състоятъ отъ глушици, че тѣ не ще влѣзатъ въ разбирателство на вашитѣ нужди, и когато вие ще докажете, че бѣхте безъ срѣдства да се завърнете въ вашето отечество, тѣ не ще ви извинятъ прѣдъ неизбежната необходимостъ? Никой не е отговоренъ за това, което не може да извърши. Ако нѣмамъ срѣдства да дойда отъ Америка въ България, какъ ще дойда? Кой съди ще ме осѣди за невъзможното? *A l'impossible nul n'est tenu* — е основно начало на правната наука. Но всѣки единъ, който не се е отзовалъ на зова на своята родина и не е дошълъ да даде смѣтка прѣдъ своитѣ отечествени сѣдници, защо не се е върналъ, когато го викаше неговото отечество, той нѣма право да се зове гражданинъ на тази земя. Най-вѣрховниятъ дългъ на единъ гражданинъ е — съ своитѣ гърди, съ своитѣ кости, съ своята кръвъ да защити своето отечество. Не стори ли това, не изпълни ли най-вѣрховния си граждански дългъ, той нѣма право да се ползува нито отъ едно отъ правата, прѣдвидени въ нашия основенъ законъ за свободнитѣ граждани, нито правото да се наричатъ български граждани.

Тукъ бързамъ да добавя — защото ме прѣсѣкоха — че тая категория хора не влиза въ законопроекта за амнистия на правителството; обаче тамъ влиза друго, което не е много далечъ отъ това и за което ще се повърна по-послѣ. Но тая категория хора влиза въ законопроектитѣ, които ни прѣдлагатъ почетнитѣ наши другари отъ земледѣлската, радикалната и социалдемократическитѣ групи. Ето защо се и спирамъ на това. Но, г. г. народни прѣдставители, далечъ ли е правителствениятъ законопроектъ отъ този случай? Не; защото по него се амнистиратъ провинилитѣ се по статия 155 офицери и лѣкари, както и ония по статия 156 нижни чинове, (Чете) „които сѣж се завърнали наново въ частитѣ, било доброволно, или доведени, до 30 юлий 1913 г.“ Чувате ли? Амнистиратъ се всѣчки онѣзи офицери, лѣкари и долни чинове, които цѣла година сѣж се крили нѣйждъ по кошаритѣ и когато на 28 юлий се сключва окончателниятъ договоръ за миръ между България, Сърбия, Гърция и Ромѣния въ Букурещъ — тия хитреци щомъ видѣха, че настана миръ въ тая земя, явиха се въ частитѣ и заявиха: „Добъръ день, г. полковникъ, азъ се явявамъ въ частта си“. — „Ами дѣ бѣхте досега, почтени господине?“ — „Гледахъ си работата въ къщи“. — „Въ сѣда ще отговаряшъ“. — „Но, г. полковникъ, азъ нѣма да отговарямъ, защото г. военниятъ министъръ писа законъ, който гласи, че щомъ съмъ се явилъ и слѣдъ мира, на 29 юлий, азъ съмъ амнистиранъ“. Глушици вие, ще кажа още единъ пътъ азъ, които стояхте въ окопитѣ 11 мѣсеца! Защо не бѣгахте отъ тамъ, за да се явите на 30 юлий въ България да ви амнистира г. военниятъ министъръ?

Защо бѣхте на Султанъ-тепе, защо бѣхте на Криволакъ, когато ще се намѣри едно военно лице, което ще ви дава амнистия, като се явите, слѣдъ като се свършатъ боеветѣ, като се явите, слѣдъ сключването на мира, като се явите, слѣдъ като България се унижи, слѣдъ като тя се унищожи въ своето основно сѣществувание? Ето това гласи правителствениятъ законопроектъ, който се яви или го докаратъ стражаритѣ до 30 юлий 1913 г. — слѣдъ като е бѣгалъ цѣла година, крилъ се по хамбаритѣ, злочинствувалъ, за дѣвалъ хорскитѣ сѣмейства, но като чулъ, че въ Букурещъ се сключи миръ, явява се въ частта си — амнистирате го. Възможно ли е това? Г. г. народни прѣдставители, разбирамъ още това за долнитѣ чинове, у които съзнанието е слабо, за които има доста мотиви да си обяснимъ това негово отклонение отъ да изпълни своитѣ отечествени задължения. Но какъ да си обяснимъ това за офицеритѣ и лѣкаритѣ? Ще ми позволи г. военниятъ министъръ, къмъ когото всѣчкитѣ мои почитания за неговитѣ висши военни добродѣтели, проявени на бойното поле, и прѣдъ които се прѣкланя цѣлиятъ бълварски народъ, ще ми позволи той да го попитамъ, ако за долнитѣ чинове още можеше да намѣри нѣкакво обяснение, какъ и съ що той обяснява и оправдава амнистирането по ст. 155 на офицери и военни лѣкари, виновни въ избѣгване отъ изпълнението на своя отечественъ дългъ? Защото ето езика въ законопроекта на министра: „Ако вие, г. г. офицери, се явите до 30 юлий 1913 г. въ частитѣ си, васъ ви амнистиратъ. Също и за военнитѣ лѣкари“. Тукъ се дебатираше цѣли 19 дена да се доказва, че между другитѣ причини за погрома на България бѣше и тази — недобростѣйство изпълнение на санитарната служба; лѣкарътъ бѣгалъ, лѣкарътъ се крилъ, лѣкарътъ злоупотрѣбавалъ съ положението си. А сега ние виждаме г. военниятъ министъръ — азъ него ще държа отговоренъ — да казва на тѣзи г. г. лѣкари: „Азъ ви амнистирамъ, щомъ на 30 юлий, когато се сключи миръ въ Букурещъ, вие се явихте въ частитѣ си и казахте: Ние сме сега на ваше разположение“. Възможно ли е това?

Г. г. народни прѣдставители! Ето това е втората категория хора, които се интересуватъ отъ закона за амнистията. Но има и трета една категория силно заинтересована. Какво ще стане съ насъ, пита се тази трета категория, които се оружие въ рѣка накаралъ доблестнитѣ артилеристи, войници, да сядатъ български орджия на ромѣнскитѣ войски тамъ на моста при Плъвенъ, какво ще стане съ насъ, които доброволно се прѣдадохме на неприятеля и насилствено заставихме и другаритѣ си това да сторятъ? На тѣхния зовъ правителството се не обажда, но земледѣлци, радикали и социалисти и тѣмъ казватъ: Амнистия ви даваме, за да вършите и други пътѣ сѣщото.

И. Симеоновъ: Самитѣ ромѣни се възмушаваша отъ подобно прѣдаване. Самитѣ тѣхни офицери плюха на тѣзи български войници.

А. Стамболийски: И Европа се възмушаваше отъ постѣпкитѣ на българската дипломация, която докарта тази деморализация.

Г. Василевъ: И тая дипломация ще сѣдимъ, и полковникъ Стойковъ, и Продановъ, и Проинковъ и маса други офицери, които прѣдадоха орджията. Амнистия за офицери бѣгълци!

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако се инервирамъ, ще ми простите, защото материята е такава, защото азъ виждамъ какво стои надъ главата на България, и като се замисля за утрѣшния день, азъ се питамъ, какъ мога азъ да съчета, какъ мога азъ да прѣгълтна всѣщото това, което сме сложили

тукъ днесъ на тази маса, безъ да обръщаме внимание за утрѣшния день? Ето ви тази е третата категория хора, които днесъ се живо интересува, каква ще бѣде тѣхната съдба, ще бѣдатъ ли и тѣ амнистирани, ще кажете ли вие, тѣмъ: „Глушци бѣха артилериститѣ, които мрѣха за топоветѣ си и ги не даваха на неприятеля. Вие бѣхте доблестни граждани, които съ пушка на ръка ги изнудихте да сѣдатъ цѣло артилерийско отдѣление отъ нѣколко батареи“. Че ако има нѣкога моментъ да се приказва за прѣдателство на върховни, държавни, национални, отечествени интереси, то е въ подобенъ именно случай. Азъ разбирамъ да ме побѣдятъ, азъ разбирамъ съ честъ да сложа своето оръжие, сѣдѣ като съмъ всичко употребилъ да се защита, да защита моето отечество; но да накарамъ, да изнудя моя другаръ да се прѣдаде на противника, за да унижи своето отечество — това не разбирамъ. Азъ не мога да ви посоча — и азъ бихъ билъ благодаренъ на ораторитѣ, които биха поддържали тази теза тукъ, отъ тази трибуна, да ми посочатъ — поне единъ такъвъ примѣръ отъ историята на който и да е народъ, на ако ще би и най-республиканскитѣ на свѣта.

А. Стамболийски: Въ френско-пруската война цѣла армия се прѣдаде.

М. Такевъ: Да, и маршалъ Воезель бѣ съденъ, а не амнистиранъ. Швейцарецътъ се кълне въ своитѣ отечествени интереси, швейцарецътъ е гордъ, когато го повика неговото началство, и вземе пушката отъ витрината и палтото си и се яви тамъ на обучение 15-дневно, той се счита гордъ, че го викатъ да заслужи на своята родина. А когато у насъ се намиратъ хора, които не само не считатъ за гордостъ това, но считатъ за дълъгъ да изнудятъ другаритѣ си, да опозорятъ България, азъ не мога да разбера, какъ може да се намѣри депутатъ, който може да поднесе подобно прѣдложение.

Но, г. г. народни прѣдставители, до тукъ не се спира работата. Ние знаемъ части, които захвърлиха пушкитѣ си, вмѣсто да се хвърлятъ въ боя, хукаха да бѣгатъ, отъ което неприятелътъ се възползува и създаде паника въ тила на армията, паника, за която единъ отъ почтената тукъ лѣвица отпрати писане къмъ г. министра — за паниката създадена въ тила на XI-та дивизия. Забравяте ли прочее, че има и такива части, макаръ и не многобройни, които въ вида на неприятеля хвърлиха оръжието си, не се покориha на своето началство и отказаха да защитаватъ своето отечество? Ето и тази категория хора се интересува, да знае каква ще бѣде нейната съдба. И за тѣхната съдба се е погрижилъ уважаемиятъ г. министъръ на войната. Въ своя законопроектъ ето що той казва: (Чете) „Също по военно-наказателния законъ“ — се амнистиратъ — „прѣстѣпленията по ст. 236, като се изключватъ обаче побудителитѣ“. А ст. 236 отъ военно-наказателния законъ гласи: (Чете) „Частъта, която е нарушила заповѣдта на началника и е изоставила назначеното за нея мѣсто безъ бой, или която е сложила оръжието прѣдъ неприятеля, или се е сдала въ плѣнъ, безъ да изпълни обязаноститѣ споредъ дълъга на клетвата, се счита, като че се е възбунтувала противъ началството, и всичкитѣ главни виновници, а тѣй сжщо старшитѣ въ чинъ или звание, които сж участвували въ това прѣстѣпление се присъждатъ на смъртъ чрѣзъ обѣсване, съ лишаване отъ военна честъ. А другитѣ споредъ мѣрката на виновността по правилата изложени въ ст. 86 отъ настоящия законъ“. А ст. 86 постановява: (Чете) „Когато прѣстѣплението е извършено

отъ цѣла команда, или отъ една нейна частъ, или когато числото на подсъдимитѣ е твърдѣ значително, то на наказанието, прѣдвидено въ закона, всѣкога се подвѣргатъ главнитѣ виновници, а сжщо началникътъ, който е участвувалъ въ прѣстѣплението, или старшиятъ по звание или чинъ, или пъкъ приравненъ на звание и чинове, старшиятъ по служба, ако и да не е билъ той въ числото на главнитѣ виновници. Отговорността на другитѣ лица се опрѣдѣля отъ сжда съобразно съ важността на вината имъ по обстоятелствата на противозаконното дѣйствие, при което се подвѣргатъ на строго наказание ония, които сж най-много виновни въ вземане участие въ прѣстѣплението или въ способствуване на него, или въ невземане зависящитѣ отъ тѣхъ мѣрки за прѣдварването му“. Прочее, г. г. народни прѣдставители, споредъ военно-наказателния законъ, ст. 236 комбинирана съ ст. 86, когато една частъ се разбунтува, не изпълнява заповѣдитѣ на висшето началство, хукне да бѣга отъ бойната линия, хвърли си оръжието, прѣдаде се на неприятеля, безъ пушка да грѣмне, безъ да се защити, главнитѣ виновници се наказватъ съ смъртъ чрѣзъ обѣсване — нѣма застрѣлване. Застрѣлването се счита почетна смъртъ. Законодателятъ счита, че това е едно позорно дѣяние, което извършва единъ гражданинъ на свободна държава; и трѣбва да бѣде наказанъ сжщо съ позорно наказание. Това за главнитѣ виновници, а за побочнитѣ — сждитѣ отпняватъ, кой до каква степенъ се е провинилъ и, съобразно съ вината, ще наложатъ наказание. Така казва законътъ. Какво, обаче, ни иска г. министърътъ? — „Ще амнистираме всички провинивши се по ст. 236, освѣнъ „побудителитѣ“. Законътъ не знае „побудители“, а „главни виновници“ — г. министърътъ не е употребилъ даже законния терминъ, а е изковалъ новъ видъ прѣстѣпници. По ст. 86 наказватъ не само главнитѣ виновници, но и онѣзи, които сж се прѣдали, или по посочения начинъ не си сж изпълнили дълъга, както и ония, които се опитватъ да подбуждатъ войската къмъ неповиновение. Почтената земледѣлска група иска да се амнистиратъ и тѣзи, които чрѣзъ печата или по който и да е начинъ сж вселявали негодувание въ армията, карали сж я къмъ бунтъ и неповиновение.

Д-ръ Д. Димитровъ: Защото тѣхни хора бѣха побудителитѣ.

М. Такевъ: Това нѣщо го е направилъ г. министърътъ прѣди васъ. Г. министърътъ казва: „А само побудителитѣ ще накажа, всички други ще освободя“. Г. г. народни прѣдставители! Азъ не мога да повѣрвамъ, като чета съчитѣ си, какъ е могълъ да се съгласи на това г. военниятъ министъръ, който бѣше очевиденъ на онѣзи скандалозни случки, които се случиха съ нѣкои части на бойното поле! Какъ той можеше да се съгласи, въпрѣки чл. чл. 236 и 86 на военно-наказателния законъ, да амнистира части, които си хвърлиха оръжието и бѣгаха въ лицето на неприятеля. Каза ми се, когато поискахъ обяснение отъ друго мѣсто, не отъ г. военния министъръ: „Тая работа ще я поправимъ въ комисията“. Жалко! Азъ желая непрѣмънно да се поправи. И моля, прѣди всичко, г. военния министъръ, да иска това, защото ако има случай, когато военниятъ министъръ трѣбва да прави кабинетенъ въпросъ, то е именно този. Ако така да мисли г. министърътъ на правосъдието още е обяснимо, защото той е партизанинъ, но не мога си прѣдстави, какъ воен-

ният министър може да бъде солидарен с него, когато е вече известно, че военният министър има свършено други и специални интереси на армията да защитава. Ето защо този член не може да остане в законопроекта, а трябва да се изхвърли.

Това сж, г. г. народни представители, онъзи четири категории хора, които се интересуват от закона за амнистията. Какво е тяхното число, азъ ви го казахъ: останали въ Америка, които не се обадиха на зова на своята родина — 27 хиляди, въ България една част отъ тяхъ, находящи се подъ съдъ, 381 офицера и 12.938 долни чинове. Тъзи, отъ които сж заинтересувалитъ провинивши се военни лица, 170 души лежатъ въ затворитъ. Това сж „хилядницитъ“, за които се пише въ предложението на почетната крайна лъвица, че гинели по зажданитъ! Забравяйки онъзи сж десетки хиляди герои, които сложиха коститъ си изъ тракийскитъ и македонски бойни полета. Да, военниятъ министъръ сж съгласен с лъвицата иска прошка на всички тия, които бѣгаха отъ боя и се прѣдаваха на неприятеля!

А. Димитровъ: И на които бѣ заповѣдано да не стрѣлятъ срѣщу неприятель. Разкаравахте ги чакъ до Крагуевацъ, проливаште кръвта имъ, заставихте ги да се върнатъ, като имъ казахте: „Нито куршумъ срѣщу ромнитъ“, и сега искате тяхната смърть. Не ви е срамъ!

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля Ви, г. Димитровъ, не прѣсичайте, защото ще захванатъ и Васъ да прѣсичатъ. Записани сте всички, на всички ще дойде редъ да говорятъ. Въпросътъ е много важенъ. Защо да се дразнимъ?

М. Такевъ: Въ едно население отъ петъ милиона души, при една армия тогава дѣйствующа отъ 600 и толкова хиляди човѣка, 12—13 хиляди души днесъ сж подъ съдъ. Заслужава ли за тяхъ да пишеме специаленъ законъ за амнистия, по мегданитъ рѣчи да държимъ и за тяхъ и чрезъ тяхъ избирателни гласове да печелимъ? Азъ ви моля, васъ почтени и добри българи, които сте подписали това предложение, защо прѣди да подпишете не си спомнихте 62-тъ хиляди умрѣли български герои, за що си не спомнихте стотитѣ хиляди ранени и сакати храбреци, за що се не смилихте надъ нѣколкото стотинѣ хиляди сирака, останали по улицитъ немилни недрaги, когато се рѣшихте да простите злодѣянията на ония, които изложиха другаритъ си и изневѣриха на отечеството си?

И. Нирковъ: Защото знаемъ подписитъ на Чаталджа, при Одринъ и Булаиръ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Недѣйте бърза, г-да, ще дойде ораторъ и отъ вашата група.

М. Такевъ: Г. г. народни представители! Казахъ го отдѣвъ, повтарямъ го и сега, азъ не съмъ противъ забвението на извѣстни дѣяния, не съмъ противъ хвърлянето перде на дадени злочинства, вършени прѣзъ врѣме на войната, но казахъ и повтарямъ, кои именно дѣяния трѣбва да забравимъ: това сж онъзи само, които не могатъ поврѣди на сигурността на българската държава, онъзи дѣяния, които не могатъ да иматъ влияние върху дисциплината въ нашата армия — единствениятъ вѣренъ и неизмѣненъ съюзникъ и покровителъ днесъ на българската държава. И днесъ, когато ще обсъждаме въпроса за всеопрощение, повелителенъ намъ дългъ се налага да държимъ смѣтка за този именно критерий — дисциплината въ армията. И за туй азъ се помъжихъ да класифицирамъ случаитъ, всички почти, прѣдвидени въ законопроекта за амнистията

на правителството и на другаритъ отъ лъвицата. Онъзи прѣстѣпни дѣяния, които не биха имали никакво влияние върху сигурността на държавата, върху утрѣшното нейно съществуване, въ лицето на нейната бойна сила, азъ ще ги амнистирамъ, азъ ще вдигна рѣка за тяхното забвение. Но за всички дѣяния, които могатъ да иматъ фатални послѣдци за нашата армия, за нейната дисциплина, за вѣрата на народа въ нея, нѣма да вдигна никогашъ рѣка. И се надѣвамъ съ вашето съдѣйствие да можемъ да намѣримъ, да конкретизираме точно онъзи дѣяния, които сж свършено безобидни, които въ съвѣстъта на българския народъ сж лесно обясними, които и войницитъ, които бѣха на бойното поле и се биха до послѣдния моментъ, лесно ще ги оправдаятъ, като зачертаемъ отъ законодателнитъ предложениа всички други, които могатъ да иматъ фатално влияние върху силата и бойната стойностъ на нашитъ вторжжени сили. И нека почнемъ отъ предложението на г. министра на правосѣдието. И ще добавя по него само двѣ думи, отъ всичко що досега казахъ, защото виждамъ, че и врѣмето доста е напрѣдвало. Военно-наказателниятъ законъ сж дѣлен на три раздѣла. Вториятъ раздѣлъ съдържа десетъ глави, третиятъ раздѣлъ съдържа една глава — чисто военнитъ прѣстѣпления въ военно врѣме.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Такевъ! Още половина частъ имате на разположение, спирайте само върху по-важнитъ работи.

М. Такевъ: Свършвамъ. — Г. министърътъ опрощава всички прѣстѣпления по първата глава на раздѣлъ втори отъ военно-наказателния законъ, подъ заглавието: „За нарушение войнското чиновочитание и подчиненостъ“ сж изключение на чл. чл. 121 и 122. Тази глава съдържа прѣстѣпления, които се наказватъ съ леки наказания — на затворъ отъ единъ до два, до три мѣсеца“.

Всички ония прѣстѣпници, които нѣматъ особено влияние върху дисциплината на армията и които сж присъжни на обстановката въ военно врѣме, амнистирайте ги. Но, както казахъ, законопроектъ на министра изключва прѣстѣпленията по ст. ст. 121 и 122. Ст. 121 казва: (Чете) „За нанасяне на началника ударъ, а сжщо за всѣко противъ него насилие, или пъкъ за заплашаваня...“, и пр. наказва се: на строгъ тъмниченъ затворъ отъ 3 до 9 години“ (Чете). Ст. 122. (Чете) „За убиване началника, съ умисълъ, виновниятъ сж присъжда на смърть или на строгъ тъмниченъ затворъ на 15 години“. И така, който ударя офицера си, който убие офицера си, него не амнистираме. Отлично, напълно разумно и всецѣло одобрявамъ.

А. Стамболийски: Ако офицерътъ го убие?

М. Такевъ: Позволете. — Почтенитъ г. г. земледѣлци и почетната лъвица, обаче, искатъ амнистия и за ония войници, които убиха офицеритъ си. Тукъ прѣдъ менъ е дѣлото за убийството отъ страна на войницитъ на единъ ротенъ командиръ, когото, слѣдъ като сж убили, шестъ пѣти сж откопавали и закопавали въ гроба, ...

Министъръ П. Пешевъ: И обирали.

М. Такевъ: ... когото, понеже забравили да му взематъ двата златни жъби, откопали изново и съпили челостъта. Какъ могатъ, г. г. народни представители, да се подписватъ такива предложения? Какъ така леко вие гледате на човѣшкия животъ? Ами този офицеръ, прѣди да е офицеръ, е баща на сѣмйството, е гражданинъ. Ако убие единъ воюваръ или иждаръ въ военно врѣме, ще ви застрѣлятъ,

а ако убиете ротния си командиръ, васъ ще ви амнистиратъ! Гдѣ? Въ коя правова държава това се допуска? — Да се не зачита човѣшкиятъ животъ толкова, колкото живота на едно пише? Ако е въпросъ да печелимъ избиратели, ако е въпросъ да се показваме много щедри и да даваме да се разбере, че като дойде моментъ за избори, прѣстѣпниците могатъ да се освобождаватъ, тамъ мене ме нѣма. И бѣдѣето на онази държава, която върви по този пътъ, не е блѣстяще.

А. Димитровъ: Знаемъ, какъ печелите избиратели.

М. Такевъ: Но, г. г. народни прѣдставители, ще ми позволите тукъ да упрекна и г. военния министъръ. Защото истина е, че той не амнистира този, който убива началника си, офицеръ или старши, обаче той амнистира всички прѣстѣпници по ст. 125 отъ военно-наказателния законъ. Тая статия влиза въ амнистията, а тя казва: (Чете) „Въ За прѣстѣпленията, означени въ ст. 121 отъ тоя законъ: . . . Ако това е извършено прѣдъ строя, или въ военно време, или пъкъ извършването на прѣстѣплението се е придружило съ тежко нараняване, тежъкъ побой или осакатяване, или е послѣдвала смъртъ, безъ умисълъ за убийство: на строгъ тъмниченъ затворъ отъ три до деветъ години“.

В. Молловъ: То се изключава.

М. Такевъ: Истина е, че ст. 121 не влиза въ амнистията колко що се касае до началника офицеръ. Който убива офицера си, не се амнистира — правилно; но който убие фелдфебеля си, старшия си, взводния си подофицеръ, който изпълнява длъжността на офицеръ, казва ст. 125 на законопроекта, той се амнистира.

Т. Ноевъ: Тѣ сѣ много рѣдки случаи.

М. Такевъ: Защо вие правите разлика въ живота на хората? Немѣ стойността на единъ фелдфебелъ, който командва рота въ боя, е по-малка, отколкото стойността на единъ подпоручикъ? Вие не амнистирате убийците на подпоручика, на ротния, безразлично, каква длъжностъ изпълнява, а амнистирате убийците на фелдфебеля — защото въ законопроекта за амнистията, подъ думата „началникъ“, тамъ, дѣто нѣма обяснение „доленъ чинъ“, се разбира само офицеръ, а тамъ, дѣто има обяснение, „и доленъ чинъ“, и той влиза. Но, въ конкретния случай долниятъ чинъ не влиза. Ст. ст. 121 и 122 се касаятъ за офицеритѣ, а ст. 125 — за нижнитѣ началствующи лица. Какъ можете вие да сторите това?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Началници: и офицери, и долни чинове.

М. Такевъ: Въ ст. 121, която не влиза въ амнистията, се казва: (Чете) „За нанисане на началника ударъ, а сѣщо за всѣко противъ него насилие, или пъкъ за заплашвания, изразени въ най-високата степенъ на дрѣзки или опасни дѣйствия, виновниятъ се присѣжда: на строгъ тъмниченъ затворъ въ окови отъ три до деветъ години“. Ами тѣ сѣ двѣ различни положения. Който убие началника си — пиженъ чинъ, вие го прощавате; който убие началника си — офицеръ, не го опрощавате.

Министъръ П. Пешевъ: Има грѣшка въ редакцията.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: То е опущение.

М. Такевъ: Благодаря на г. военния министъръ, че казва, какво това е опущение. Трѣбваше да се поправи. Считахъ, че това трѣбваше да се напомни.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: За друго се отнася.

М. Такевъ: Почтениятъ г. министъръ на войната казва, че за друго се отнася, обаче буква в на ст. 125 казва: (Чете) „За прѣстѣпленията, означени въ ст. 121 отъ този законъ“ — а ст. 121 казва: (Чете) „За нанисане на началника ударъ . . .“, и ако отъ това е послѣдвала смъртъ и пр. — виновниятъ се наказва съ изпращане въ дисциплинарна рота и пр. Вие го амнистирате. Какво се отнася за други случаи?

По-нататъкъ. Въ буква б се говори за прѣстѣпления противъ дежурнитѣ и пр. — тѣ сѣ прѣстѣпления, за които азъ нѣма що особено да кажа. По тази глава г. министърътъ изключава двѣ прѣстѣпления: тѣзи въ ст. ст. 138 и 139. Това добро. Ст. 138 казва: (Чете) „За нанисане на часовия или хората отъ военния караулъ ударъ или другъ видъ насилие . . .“ не се амнистира. Много право. Когато ще почнемъ да убиваме и караулитѣ, поставени на позициитѣ, и да амнистираме убийците имъ, които нѣматъ нито единъ отъ онѣзи претексти, отъ онѣзи мотиви, които сѣ легнали въ основата на прѣдложението на г. г. земледѣлцитѣ и тѣснитѣ социалисти, какво ще стане?

Д-ръ П. Джидровъ: Има ли нѣкъдѣ такива случаи, г. Такевъ?

М. Такевъ: Има. Азъ сега ще ви чета тукъ статистика, и ще ви кажа, какво има. Добръ е направилъ г. военниятъ министъръ, като е изключилъ отъ амнистията тия прѣстѣпления. Който отиде да убие караула, той ще направи това отъ най-низки подбуждения; тамъ нѣма никакъвъ патриотизъмъ, никакво омръзване на службата. Часовоятъ е сѣщо като него гражданинъ, но той му тегли куршума и го отстрѣва, а вие искате да го простите.

Т. Ноевъ: Нѣма такъвъ случай.

М. Такевъ: Има. — По-нататъкъ. Ст. 139 — за нападение часовия. Правителството и него изключва отъ амнистията, а въ прѣдложението за амнистия на г. г. земледѣлцитѣ влиза. Ето какво имъ казватъ: „Амнистиратъ се всички прѣстѣпления по ст. ст. 119—147. Азъ ви цитирамъ ст. 139, който влиза между горнитѣ.“

Да отидемъ по-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители — да видите за какви екстравагантни случаи се иска амнистия. Г. министърътъ въ буква в казва: (Чете) „Амнистиратъ се за нарушение служебнитѣ обязанности въ време на дежурство или караулъ, прѣвидени въ гл. III, съ изключение на тѣзи въ ст. ст. 146, 147 и 148“. Ст. 146 гласи: (Чете) „За самоволно отлѣчване отъ караула въ лицето на неприятеля, виновнитѣ се присѣждатъ на смъртъ“. Който напусне поста си въ лицето на неприятеля и съ туй, безспорно, може да стане причина на катастрофа, цѣлата частъ да бѣде избита, той не може да бѣде амнистиранъ, казва г. военниятъ министъръ. И отлично. Г. г. земледѣлцитѣ обаче казватъ: „Амнистиратъ се всички прѣстѣпления отъ ст. 119 до ст. 147“. Амнистира се, значи, и този, който самоволно е напусналъ поста си отъ караулъ въ лицето на неприятеля.

Отъ дѣсницата: Ехе-е-е!

М. Такев: Когато сте писали този параграфъ въ вашето предложение за амнистия, мислѣхте ли, г-да, що пишете и какви бѣха вашитѣ мотиви?

Недѣлчо Георгиев: Мислѣхме, че нѣма такива случаи.

А. Димитровъ: Мислѣхме до ст. 147.

М. Такев: Единъ войникъ, който, като е туренъ да слѣди движението на неприятеля, напуска поста си и излага на опасностъ частта, която спи спокойно, мислѣйки, че е охранена, трѣбва ли да бѣде амнистиранъ?

Недѣлчо Георгиев: Има ли такива случаи, кажете?

М. Такев: Позволете. — Когато вие сте написали въ вашето предложение, че ще амнистирате хора, които сж напуснали поста си, когато началството ги е поставило да бдятъ за неприятеля, азъ не мога да разбера, какви сж били вашитѣ мотиви. Или о имало такива случаи и желаете да ги амнистирате, или е нѣмало и тогава не е трѣбвало да го вписвате въ предложението си. — Тогава е безпрѣдметно това, което сте казали, . . .

А. Стамболийски: Не е безпрѣдметно.

М. Такев: . . . безцѣлно сте го написали: или има цѣль, и затова сте го писали, или нѣма цѣль и не сте знаели, какво пишете.

По-нататѣкъ г. военниятъ министъръ изключва отъ амнистията ст. 147, която гласи: (Чете) „Виновнитѣ отъ страна на военния караулъ, които злоупотребили сж допуснали избѣгване на плѣнникъ или арестантинъ, се присжждатъ на строгъ тъмниченъ затворъ . . .“ Г. г. земледѣлцитѣ, обаче, казватъ: „Амнистира се и този, комуто, като бѣше повѣрено да кара плѣнникъ“ — а такива случаи има много . . .

А. Димитровъ: До ст. 147, какво значи?

М. Такев: Добрѣ. Да се запише въ протоколитѣ, че земледѣлцитѣ не считатъ ст. 147. Но когато пишете отъ ст. 119 до ст. 147, то се разбира и ст. 147; добрѣ е, че я изключвате сега.

П. Даскаловъ: Земледѣлцитѣ се попишманиха.

М. Такев: По-нататѣкъ. Г. военниятъ министъръ амнистира провинившитѣ се въ отклонение отъ служба, прѣдвидено въ ст. ст. 152 и 153. Ст. 152 казва: (Чете) „Самоволното отсъствие отъ командата или отъ мѣстото на службата, което се продължава по вината на отлжчившия се въ мирно врѣме — не повече отъ една недѣля, въ военно — не повече отъ три дена, въ лицето на неприятеля — не повече отъ единъ денъ, а за долнитѣ чинове, състоящи на служба по-малко отъ шесть мѣсеца, въ мирно врѣме — не повече отъ двѣ недѣли, въ военно — не повече отъ една недѣля, а въ лицето на неприятеля — не повече отъ три дена, се признава за самоволно отлжчване и виновнитѣ въ това се присжждатъ на дисциплинарно наказание.

„Въ особено важни случаи или когато отсъствието е направено изподъ стража или изподъ затворъ, виновниятъ се присжжда на отстраняване отъ служба или на затваряне въ гауптвахта отъ единъ до три мѣсеца или на ограничаване служебнитѣ права; или на затваряне въ гауптвахта на хлѣбъ и вода отъ единъ до три мѣсеца“.

И така, по ст. ст. 152 и 153 се амнистиратъ дребни прѣстѣпления; тѣ сж повторения на прѣдвиденитѣ въ прѣдшествующитѣ статии наказания. Тази амнистия влиза въ рамкитѣ и на другитѣ двѣ прѣдложения. Въ законопроекта на г. военния министъръ не се амнистиратъ нѣкои отъ останалитѣ статии на тази глава. Но въ тази глава има и ст. ст. 154, 155, 156, по които се амнистиратъ по единъ прѣстѣпенъ начинъ. Но нека видимъ що гласятъ тѣ. Ст. 155 казва: (Чете) „Офицеритѣ и военнитѣ лѣкари, виновни въ избѣгване отъ служба, се присжждатъ: а) въ мирно врѣме: на изключване отъ служба или на отстраняване отъ служба, или на затваряне въ гауптвахта отъ три до шесть мѣсеца; б) въ военно врѣме на изключване отъ служба или на обикновенъ тъмниченъ затворъ отъ три до деветъ години.“ Г. военниятъ министъръ казва: азъ амнистирамъ тѣзи хора, но като е видѣлъ какво зло създава, той добавя: ако сж се завърнали наново въ частитѣ си, било доброволно или доведени до 30 юлий 1913 г. По тази материя азъ вече говорихъ. Знайте ли това що ще рече? То ще рече като единъ офицеръ е дезертиралъ отъ частта си и цѣла година се скиталъ изъ плѣвницитѣ, на 30 юлий, когато войната се свърши и мирътъ подписа, той се явява въ частта и министърътъ го амнистира. Това е скандалъ! Единъ капитанъ, който бѣ напусналъ частта си на бойното поле и се пристори на боленъ, дойде тукъ, въ София и се излежава цѣлото врѣме и когато се свършиха боеветѣ и полковетѣ дойдоха тукъ да влѣзатъ тържествено въ София, той се яви да си заеме ротата. Цѣлата рота му каза: „Вънъ, ние те не познаваме кой си. Тебе те нѣмаше на Булаиръ, тебе те нѣмаше на Султанъ-тепе, този г. подпоручикъ бѣше съ насъ“. Този господинъ, ако се е явилъ въ частта си или нѣйдѣ въ щаба до 30 юлий, г. военниятъ министъръ му прощава и ще го остави да командува рота, дружина, да стане генералъ, да управлява армията на България. Какъ е възможно това, дѣ го има? Колко души офицери имаме, г. г. народни прѣдставители, по ст. 155? Тѣ сж 43 души. Статия же 156 се касае за долнитѣ чинове, които сж избѣгвали, които сж се крили по таванитѣ цѣла година и на 30 юлий сж се явили въ частта си. Г. военниятъ министъръ имъ прощава, че не взеха участие въ боеветѣ, защото избѣгаха още при Селиолу; при първото сражение още намѣриха за добрѣ да се върнатъ въ селата си, а на 30 юлий, като се сложи букурешкиятъ миръ, тѣ отидоха въ частитѣ си и за тази имъ „доблестъ“ и това „отечестволубие“ г. военниятъ министъръ ги опрощава! Колко сж тѣ? — 3.667 души. Има, обаче, и друго бѣгство — въ лицето на неприятеля. — Такива имаме долни чинове 549 и офицери 36. По законопроекта за амнистията на г. военния министъръ бѣгството въ лицето на неприятеля не се прощава, но почетнитѣ г. г. земледѣлци, радикали и социалисти сж доста щедри и великодушни, тѣ и тѣхъ прощаватъ. Когато частта се бие, офицерътъ намѣрилъ за добрѣ да избѣга . . .

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Долниятъ чинъ.

М. Такев: Винаватъ. — . . . долниятъ чинъ, фелдфебельтъ намѣрилъ за добрѣ да остави батареята, да остави картечницата — което ви говоря е фактъ, дѣло има — вие на този фелдфебель казвате: „Азъ ви амнистирамъ, глупецъ сте, че не прѣдадохте картечницата при Булаиръ на турцитѣ.“ Вие го амнистирате. Добрѣ, че г. военниятъ министъръ не го е амнистиралъ. Сега, когато виждате, г-да, какъ безразсѣдно се е писало това предложение и какъ необмислено сж се подписали нѣкои г. г. прѣдстави-

тели, азъ се надѣвамъ, че поне почтениятъ нашъ професоръ, г. д-ръ Фаденхехтъ, ще зачертае подписа си отъ тамъ. Защото срамъ ще бѣде да амнистираме хора, които сж бѣгали при вида на неприятеля, които сж се прѣдавали на неприятеля, и съ това опозориха своето отечество.

А. Димитровъ: Тѣ го опозориха!

М. Такевъ: И така казахъ ви, че по ст. ст. 155 и 156 се амнистиратъ хора, които сж дадени подъ съдъ за бѣгство отъ армията. По-нататъкъ. (Чете) „Амнистиратъ се тоже и онѣзи, провинили се по ст. 161, които макаръ и късно, но сж се явили въ частитѣ си до 30 юлий 1913 г.“ А ст. 161 казва: (Чете) „Неявяването въ срокъ на служба безъ законни причини подвѣрга виновнитѣ на наказанията, които сж опрѣдѣлени въ ст. ст. 155 и 156 отъ този законъ...“ Г. министърътъ казва: „И тѣзи, които, като ги е призовало отечеството имъ, не се явиха въ частитѣ си, не се явиха на зова на своята майка, азъ ще ги простя, ако сж се явили до 30 юлий 1913“ — два дни слѣдъ букурешкия миръ. Почтенитъ г. г. земледѣлци казватъ: „Ние ги съвсѣмъ прощаваме“. Даже и онѣзи, които и до днесъ не сж се явили въ частъта, между които има нѣкои отъ тѣхъ, които сж тукъ, въ галеритѣ и чакатъ съ нетърпѣние да получатъ прошка отъ васъ, задѣто, когато се биеше тѣхното отечество на животъ и смъртъ, тѣ подсмърчаха по кафенетата и кръчмитѣ, мародерствуваха и днесъ искатъ амнистия!! Г. военниятъ министъръ имъ турилъ поне единъ прѣдѣлъ — амнистира тѣзи, които сж се върнали до 30 юлий — ние и този прѣдѣлъ не туряте. Ние имъ казвате: „Добрѣ направихте, че не се явихте. Щѣхте да останете безъ крака и рѣцѣ, както има толкозъ души. Елате и слушайте въ камарата какъ ще защищаваме вашето безчестие“.

А. Димитровъ: Отъ Америка не могатъ да дойдатъ да слушатъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: (Звъни) Моля, г. Димитровъ, не прѣсичайте.

Н. Досевъ: Хиляди дойдоха и постѣпиха въ войската.

М. Такевъ: По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, не да да говоря за нарушаване правилата на войското благочиние и постановленията, които го ограждатъ. Г. военниятъ министъръ амнистира всички; това е гл. V. За нѣкои отъ тѣхъ нѣмамъ нищо противъ, но искамъ да го питамъ за едно специално прѣстѣпление. Той бѣше тукъ, когато г. Р. В. Радевъ, като внасяше прѣдложението за анкетиране причинитѣ за погрома на България, между другото прѣдстави единъ таквъ параграфъ: имаше народни прѣдставители, които си бѣха облѣкли неприсвоена тѣмъ по званието форма и отидоха въ тѣла на армията да мародерствуватъ. Това е фактъ. Единъ г. народенъ прѣдставитель, разбира се, не отъ тѣзи, които сж тукъ, тогавашенъ, бѣше си турилъ униформата на майоръ и въ тѣла на армията мародерствуваше. Когато го питаха: „Когато произведеха майоръ“, той казалъ: „Народниятъ прѣдставитель по звание е равенъ на майоръ“, и си оказалъ майорски пагони. (Общъ смѣхъ) Г. военниятъ министъръ, види се, ималъ намѣрение и този човѣкъ да освободи отъ отговорностъ и затуй казва: „Амнистираме и прѣстѣпленията на провинили се по ст. 167.“

П. Чорбаджиевъ: Кажете му името, г. Такевъ.

А. Стамболийски: Г. Франгя като министъръ бѣше произведенъ съ указъ генералъ. Такива бѣха наредбитѣ ви.

А. Ботевъ: Вашиятъ царъ произвеждаше министритѣ въ генерали.

М. Такевъ: Чл. 167. (Чете) „Ако нѣкой се яви нѣйдѣ си въ мундиръ, който не му принадлежи по звание или чинъ, или щетури върху си непринадлежащъ нему орденъ или знакъ за отличие, то той се присъжда, ако дисциплинарното наказание не съотвѣтствува на вината: на затваряне въ гауптвахта отъ единъ до шестъ мѣсеца или на ограничаване служебнитѣ права; или на затваряне въ гауптвахта на хлѣбъ и вода отъ единъ до три мѣсеца“.

Нѣкой отъ дѣсницата: Защо не смѣете да му кажете името?

М. Такевъ: Ние тукъ говорихме 19 дена по анкетата; ние трѣбва да анкетираме тази работа, да дадете на този господинъ заслуженото наказание. Азъ не държа отговоренъ г. министра на правосѣдието, а г. министра на войната, защото за мене амнистията визира изключително войската и изключително прѣстѣпленията, извършени въ военно време, за които най-компетентенъ да се признае е г. военниятъ министъръ. Той намира за добръ да прости г. X, Y — *nomina sunt odiosa* — имена да не споменавамъ, толкозъ повече, че човѣкътъ го нѣма тукъ, за да се защити.

П. Панайотовъ: За г. Златова ли говорите?

М. Такевъ: Азъ не разбирамъ защо ще прѣдвиждате амнистия. Сега, обаче, слѣдва глава VI — „за прѣвѣшаване, бездѣйствие и злоупотрѣбление съ властъта, по която всичко се амнистира, съ изключение на тѣзи въ ст. ст. 174, 175, 176, 178, 179, 180, 187 и 188“. Г. военниятъ министъръ е счелъ за добръ да амнистира прѣвѣшаването, бездѣйствието и злоупотрѣблението съ властъта, т. е. да опрости специалнитѣ офицерски прѣстѣпления. Ще видимъ ограниченията, които е направилъ. Но, прѣди това, трѣбва да видимъ какво нѣщо е прѣвѣшаване, какво нѣщо е бездѣйствие, и какво нѣщо е злоупотрѣбление съ властъта, за да разберемъ може ли да се амнистира кое и да е отъ тѣи дѣяния. Това се касае само за офицеритѣ. Ст. 169 гласи: (Чете) „Военниятъ началникъ, или друго длѣжностно лице се признава да е прѣвѣшилъ повѣрената му властъ, когато, като излѣзе изъ границитѣ на кръга на дѣйствиетата, които му сж дадени по званието, длѣжностъта или особни порѣчки, ще направи нѣщо въ отиѣна на сѣществующитѣ военни или общи узаконения и уставы, или даденитъ нему наставления...“ и пр. Ст. 170: (Чете) „За противозаконно бездѣйствие съ властъта се признава неупотрѣбяването отъ страна на началника или друго длѣжностно лице, въ подлежаще време, всичкитѣ указани или дозволени отъ закона срѣдства, чрѣзъ които той би можалъ да прѣдупрѣди или да спре нѣкое злоупотрѣбление или безредие...“ и пр. По-нататъкъ ст. 171 говори за злоупотрѣблението съ тази властъ. Това сж технически опрѣдѣления. Сега слушайте колко сж хората, които сж се провинили по тази статия, колко сж хората, които сж злоупотрѣблявали, кои сж прѣвѣшили, кои сж бездѣйствували съ своята властъ. Обвинени въ прѣвѣшаване и бездѣйствие на властъ — офицери 67 души, нижни чиновъ — 32.

Министъръ Х. Поповъ: Можемъ ли да знаемъ откъдѣ имате тѣзи свѣдѣния.

М. Такев: Имам ги от съответното управление.

Министър Х. Попов: Кое съответно управление?

М. Такев: Ще ви чета кои се амнистират по законопроекта на г. военния министър. (Чете) „Ст. 177. Ако началникът, като знае, че нѣкой от неговите подчинени е извършил прѣстѣпление, не подвѣргне на надлежното наказание, или не го прѣдаде на съдъ, или пъкъ въ случаитѣ, когато е обязанъ да донесе това на висшето началство, не го направи, то за това началникътъ се присъжда...“ по ст. 173. Прѣстѣпленията по тази статия сѣ амнистирани.

Д-ръ П. Джидровъ: И трѣбва.

М. Такев: Знаете ли какво се крие под нея? Под нея се криятъ всички началници, които като сѣ знаели за прѣстѣпленията на този или оный свой подвѣдомственъ офицеръ, по съображения на чиновство, вуйчовство и пр. не само не сѣ ги прѣдали на военнитѣ сѣдилища, но не сѣ донели даже на по-висшето началство.

В. Молловъ: И сѣ ги прѣдставлявали за орденъ за храбростъ.

М. Такев: Ние искаме да знаеме колко сѣ такива прѣстѣпления, и азъ се надѣвамъ, че г. военниятъ министъръ ще каже, когато му дойде редътъ да говори, колко сѣ тѣ. У мене въ тази таблица сѣ посочени въ общитѣ прѣстѣпления офицери 6 и долни чинове 90. Искахъ да се отдѣлятъ, но този господинъ, който бѣше тъй любезенъ да ми даде тѣзи свѣдѣния, не ги отдѣлилъ; фактътъ е, обаче, че има такива. На единъ г. полковникъ му отнеха полка прѣди атаката на Одринъ, слѣдъ туй му го върнаха; отиде полка на Шипъ, пакъ му отнеха полка. Както виждате, помъ наближи боитъ, той е вече вънъ отъ полка. Той и до днесъ е на служба. Защо този генералъ, който е намѣрилъ за добръ да му отнеме полка, да го отстрани на 13 мартъ въ нѣдвечернето на атаката на Одринъ, да му отнеме полка при Шипъ, защо не е донесълъ за неговото прѣстѣпление, за неговото опущение, за неговото прѣгрѣшене на висшата команда? Има прѣстѣпления, по които началствующитѣ лица сѣ прикривали своитѣ подвѣдомствени. Азъ не мога да разбера и питамъ прѣдставителя на нашето военно правосѣдие, какъ става тази работа да амнистиратъ по ст. 177 висши началници, които сѣ укривали прѣстѣпленията, опущенията на своитѣ подвѣдомствени хора? Това е невъзможно, ще го поправимъ — бѣше отговорътъ. Добръ ще сторите да го поправите. Защото, когато въ една армия почва да се култивира онази фаворизация отгорѣ, когато по-висшето началство прикрива своитѣ по-низши подвѣдомствени офицери, не донесе за тѣхнитѣ прѣстѣпления, за тѣхнитѣ опущения, недѣйте чака редъ и дисциплина въ тази армия. А въ нашата война много сѣ такива прѣгрѣшения на по-висшитѣ началствующи лица, когато по разни съображения прикриваха подвѣдомственитѣ си. Отъ тукъ на г. военния министъръ два факта отъ многого такива, ще цитирамъ. Азъ бихъ желалъ г. министърътъ да узнае какъ така стана, че редникътъ отъ 51 полкъ П. К. — не ща да му кажа името, ще го дамъ на г. министра — слѣдъ като е билъ даденъ подъ съдъ за кражба, отъ нестроевата рота, е билъ изпратенъ въ съда, но отъ тамъ не е изпратенъ въ частта си, а е оставенъ въ Тър-

ново-Сейменъ. Ако цитирамъ този фактъ, то е, защото ще видите какъ единъ висшъ воененъ началникъ е замѣсенъ въ тази нечиста работа. Друго. Единъ богатъ търговецъ отъ Габрово, приятелъ на единъ виденъ и силенъ политически човѣкъ въ България, служилъ въ 23 пѣши полкъ; по искане на този човѣкъ, главната квартира привежда въ 51 полкъ за ковчезникъ съ заплатата отъ 250 л. съ заповѣдь № 1 отъ 10 октомври 1912 г. Ето така се създаде ропотътъ въ 23 пѣши полкъ, защото се вършеха явни пристрастия отъ самата главна квартира; защо не е донесено за това отъ онзи, който знае това прѣгрѣшение?

В. Коларовъ: Той го е извършилъ.

М. Такев: Но има друго. Другъ единъ редникъ, сѣщо така е вземанъ по ходатайството на Х, У отъ строя на сѣщия 23 полкъ и приведенъ въ друга частъ, тоже за ковчезникъ съ 250 л. заплатата въ тила на армията. Трето, синъ на единъ богатъ софийнецъ служи въ една отъ батареитѣ на сръбската граница. Бащата отива тукъ, моли началството, този неговъ синъ да се вземе отъ батареята, кждѣто е изпълнявалъ длъжността мѣрачъ, най-важната длъжностъ въ батареята, и да го приведатъ за писаръ нѣйдъ въ тила на армията. Отъ тукъ отива заповѣдь, най-висшата команда заповѣдва да се вземе мѣрачътъ отъ еди-кой си батарея и да се закара писаръ въ еди-кой канцелария. Войникътъ, до блесненъ българинъ, протестира...

Нѣкой отъ дѣсницата: Кой е?

М. Такев: ... — имена нѣма да споменавамъ — прѣдъ батареиния си командиръ и казва: „Г. майоръ, не желая да отида въ тила, искамъ тукъ да се бия при батареята“. — „Не, висшето началство заповѣдва, писаръ ще станешъ“. Висшето началство, което знае за подобни произволи, и не е донесло на другото по-висше, не е прѣдало на съдъ прѣстѣпника, не е искало неговото наказание, то не може да получи амнистия отъ Народното събрание, защото по този начинъ вие ще фаворизирате всички онѣзи прѣстѣпления, които повдигнаха въ армията най-големо роптание.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Врѣмето изтича, г. Такевъ! Моля Ви да скжсите.

М. Такев: Свършвамъ. Г. г. народни прѣдставители! Амнистира г. министърътъ и прѣстѣпленията по ст. 130 отъ военно-наказателния законъ. Тази статия казва: (Чете) „За противление въ изпълнението заповѣдитѣ или разпорѣжденията на началника, виновнитѣ се присъждатъ въ военно-врѣмена смъртъ“. По-горѣ говорихъ по ст. 236, която се отнася за частъ, която се е прѣдала, сложила оржжето, не ще да се бие, а ст. 130 говори за чинъ воененъ, който се е съпротивилъ да изпълни дадената му отъ началника заповѣдь. Азъ не мога да разбера, какъ е възможно, г. министре, вие утрѣ да управлявате армия, когато казвате на чиноветѣ въ нея: „Не изпълнявайте заповѣдитѣ на вашето началство, азъ ще ви амнистирамъ“. Че кой може вече да се нагърби да управлява рота, ескадронъ, батарея, полкъ или бригада, че колко пари струва вече генералътъ, ротниятъ и батареиниятъ, когато вие казвате, че който не изпълнява заповѣдта на началника азъ го опрощавамъ. Азъ разбирамъ да се амнистиратъ всички онѣзи дребни прѣстѣпления, за които ни говори тукъ г. Коларовъ: пиянство, открадналъ единъ самунъ хлѣбъ за да яде, войникътъ има тамъ толкова не-сгоди, но противилъ се да изпълни заповѣдта на

началството и вие да го амнистирате, това може да го иска всеки друг, но не и военният министър. Дисциплината почива само върху един принцип: безусловно подчинение на волята на началника, особено в военно време. Ако войникът на бойното поле почне да критикува, да ли политиката е съобразна с това, което той мисли, да ли така трябва да се води войната или иначе, и ако по неговия ум намъри, че не може така да се воюва, ами трябва иначе и той хвърли пушката да бѣга, да не воюва, тази България е изгубена. Върховен принцип в войната е: абсолютната воля на началника да бѣде изпълнена. Всеки, който се противи в изпълнението на тази заповѣд той ще бѣде наказан, и ще бѣде наказан строго, както пише военно-наказателният закон. Г. министърът, обаче, казва: „Аз ще накажа само подбудителитъ“. Ами останалитъ? Всеки по своята степен на провиняване, че не е изпълнил заповѣдта на своя началник на бойната линия, трябва да получи своето наказание, ако искате да имате армия, а не тълпа.

Г. г. народни прѣдставители! Ето ви в резюме всички по-крупни случаи, за които г. военният министър съзнателно или несъзнателно е постановил да се иска амнистия. Аз бих го молил от името на върховнитъ държавни интереси, в името на дисциплината в армията — тази армия, която утрѣ ще ни е потрѣбна — да изключи от своя законопроект всички ония прѣстѣпления, които засѣгат в основата дисциплината на нашата армия, и които сж в тѣсна връзка с изпълнението на отечествения дълг от всеки един от нас, който се нарича синъ на България. Защото, не сторите ли това, вървайте ме, съществуването на нашата държава и на нашата армия е проблематично. Като се резюмирамъ, азъ заявявамъ, че дребнитъ прѣгрѣшения, дребнитъ опущения, неподкопающи дисциплината в армията, неразколтѣбающи съзнанието в изпълнение дълга къмъ отечеството, трѣбва да се амнистиратъ; трѣбва да се амнистиратъ и онѣзи младежи, които, като сж се отклонили врѣменно от частта си да видятъ своитъ сѣмейства, сж се явили пакъ на бойното поле и сж изпълнили своя дългъ. Ще амнистираме още и онѣзи, които прѣди войната бѣха дадени подъ сждъ заедно с ония, които като бѣха осждени бидоха оправдани. Ще амнистираме, казахъ ви, и онѣзи дребни опущения, като пиянство, недаване достатъчно честъ в време на война и т. н., защото тия работи ставатъ; знаете на бойното поле не могатъ всички тия външни форми и обреди да се запазятъ. За тия дребни и масови нарушения ще вдигнемъ ржка да ги амнистираме. Но войникъ, който не се е явилъ при мобилизацията в частта си, който е бѣгалъ прѣдъ лицето на неприятеля, който си е хвърлил пушката, или който съ пушка въ ржка е принудилъ другаря си да се сдаде на неприятеля войникъ, който е билъ и убивалъ началника си, който съ пушка въ ржка е принудилъ артилерията да се прѣдаде на неприятеля, войникъ отъ частъ, която бѣга, всички тѣзи лица нѣма и не бива да амнистираме. За тѣхъ България има правосъдие; всички трѣбва да минатъ прѣзъ сжда; сждѣтъ ще раздаде правда и справедливостъ, съобразявайки се съ обстоятелствата, при които сж извършени тия прѣстѣпления. Но да знае всеки единъ в България, че има закони, и че всеки ще се подвѣргне подъ строгостта на тѣзи закони. Отдѣвъ ме апострофира единъ: „Какво е наказанието за войникъ, който се е отклонилъ?“ Чл. 161 гласи: „Неявяването въ срокъ на служба безъ законни причини“ се наказва по ст. ст. 155 и 156. За този, който трети пътъ се е вече отклонилъ и избѣгалъ въ военно време, опрѣдѣленитъ въ чл. чл. 155 и 156 наказания могатъ да бѣдатъ възвишени на една или на двѣ степени. Какво е наказанието по ст. 156 за този, който е избѣгалъ

трети пътъ? Обикновенъ тъмниченъ затворъ отъ три до петъ години. Но по-надолу въ тази статия се казва: за тия, които сж се явили доброволно, сждѣтъ може да слиза на една или двѣ степени по-долу. Ако наказанието на тѣзи хора е това, което ви прочетохъ, и като ви посочихъ по-рано колко сж тия хора, които съвсѣмъ не сж се явили въ частитъ — тѣзи, които сж били въ Америка, около 27 хиляди души, а тѣзи, които сж били тукъ у насъ, сж много по-малко — азъ се питамъ: защо тѣзи, които никакъ не сж се явили въ своитъ части, или сж се явили или сж ги насилъ докарали — до 30 юлий въ частта, защо ще ги амнистираме? На 30 юлий джандаринѣтъ намѣрилъ дезертьора въ кръчмата и го докаралъ въ частта, слѣдъ като всичкото време бѣгалъ. Вие на този господинъ му казвате: „Прощавамъ Ви, защото на 30 юлий Ви намѣри джандаринѣтъ, та Ви докара“. Когато стражарѣтъ е докаралъ дезертьора, този послѣдниятъ нѣма за оправдание даже оузи елементъ въ прѣстѣплението, който може да го извини — именно че се е разкалял, та доброволно се явилъ. Който се яви доброволно, азъ още разбирамъ да му намалимъ наказанието съ една-двѣ степени, както постановява законѣтъ, но когато джандаринѣтъ, като го търсилъ цѣла година и най-сетнѣ го намѣрилъ въ яхѣра или плѣвника, го докаралъ въ частта му на 30 юлий, защо ще го амнистираме него? Пъкъ, ако е доленъ чинъ, още кос-калъ, простотия ще кажемъ, нѣма съзнание за отечествения дългъ, но, ако е офицеръ, ако е лѣкаръ, и го хванатъ джандаритъ въ плѣвника и го дотѣратъ на командира на полка и кажатъ: „Ето Ви, г. полковникъ, цѣла година го търсихме този екземпляръ, сега го намѣрихме“. Полковникѣтъ пита военния министъръ, какво да го прави, а той ще му каже: „Чакайте, внасямъ законъ за амнистия, ще го амнистираме“. Може ли, г. г. народни прѣдставители, по-голтма гавра съ войската дисциплина? Азъ се надѣвамъ, прочее, че г. военниятъ министъръ ще зачеркне отъ закона за амнистията ст. 155. Ако за нижнитъ чинове още може да има какво-годѣ извинение, както казахъ, отъ тѣхната простотия, невѣжество, нѣмане съзнание за отечествения дългъ, но да бѣдете снизходителни къмъ лѣкаря, къмъ офицера, и да давате тѣмъ милостъ, то е просто прѣстѣпление. На тѣхъ сждѣтъ само може да бѣде единственото мѣсто за оправдаване.

По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители, г. министърѣтъ на правосъдието прѣдвизда да амнистира 2—3 прѣстѣпления отъ общъ характеръ по ст. 236 п. п. 3 и 7, за оскърбление на чиновникъ или органъ на публична власт, когато изпълняватъ своитъ служебни обязанности. Кой е искалъ това? Кой държавенъ интересъ е намѣрилъ това опрощение?

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Такевъ! Свършихте ли?

М. Такевъ: Свършвамъ. Моля Ви се още една минута. — Ст. 236 гласи: (Чете) „3. Противъ публична власт или органъ на такава власт въ време или по поводъ на изпълнение на служебнитъ си обязанности“ — за обида и клевета. „7. Отъ чиновникъ или органъ на публична власт, когато изпълняватъ своята служебна обязаностъ“. Чиновникъ, значи, който, като изпълнявалъ своитъ служебни обязанности, обидилъ нѣкой гражданинъ — тукъ е казано за обида и клевета — ние ще го амнистираме. По какъвъ поводъ става тая работа, не мога да разбера. Азъ оскърбихъ чиновника, чиновникѣтъ оскърби мене, по какъвъ поводъ става амнистирането на такова едно общо прѣстѣпление? Въ България има много прѣстѣпления, има и убийства, има и грабежи, има и кражди, станали прѣзъ време на войната. За тѣхъ никой амнистия не иска. Имаме и прѣстѣпле-

ния по печата, за които също така нищо се не говори въ закона за амнистията, макаръ ако има материя, за която г. министърът би получилъ тукъ похвала, то 'е да иска амнистия за станалитѣ прѣгрѣшения противъ закона за печата прѣзъ този периодъ. Азъ отивамъ по-далечъ и казвамъ, че и за по-ранния периодъ трѣбва да се даде на прѣстѣпленията по печата пълна амнистия. Прѣстѣпленията по печата сж политически прѣстѣпления раг excellence; тѣхното влияние въ даденъ моментъ се изчерпва. Щомъ като дойде моментъ за даване политическа амнистия, въ всичкитѣ държави е прието първиятъ параграфъ да гласи, че се „амнистиратъ прѣстѣпленията по печата“, защото тѣ сж прѣстѣпления не корисни, тѣ сж прѣстѣпления направени съ добри намѣрения, ако щете съ желание да се услужи на обществото, но по нѣкога е подведенъ редакторътъ и попада въ погрѣшки. Също така е съ прѣстѣпленията по ст. 266, п. п. 3 и 8, която гласи: (Чете) „3. Който причини тѣлесна поврѣда на органи отъ публичната или обществена властъ въ време или по поводъ на изпълнение служебнитѣ имъ обязанности; 8. Когато виновниятъ е упражнявалъ своитѣ служебни обязанности“. И тѣзи прѣстѣпления се амнистиратъ. Защо? Ще чуемъ мотивитѣ на г. министра. И, най-послѣ, амнистиратъ се прѣстѣпленията по ст. 387. Интересно е, откъдѣ на-къдѣ се е вмѣкала тукъ тази работа. Ст. 387 гласи: (Чете) „Въ случаитѣ, означени въ чл. чл. 383—386 и причинени по непрѣдпазливостъ, наказанието е тъмненъ затворъ до една година“. Отдѣ то намѣри мѣстото тукъ да се вмѣкне — въ закона за амнистията — не мога да го разбера.

Ето ви, г. г. народни прѣдставители, всичко онова, което искахъ да кажа — за менъ изчерпателно — върху случаитѣ, по които може да се даде амнистия, да се хвърли едно забвение върху дадени дѣяния, и другитѣ случаи, които не можемъ да забравимъ, не за друго, не за нѣкаква лична мѣстъ, не за нѣкакво прѣслѣждане на този или онзи, а по съображения отъ висшъ държавенъ интересъ, по съображения да държимъ смѣтка за онѣзи, които лежатъ въ гробоветѣ, паметта на които витае тукъ, въ тази ограда и чака да види, какво ние ще сторимъ; за онѣзи 100 хиляди ранени и сакати, които чакатъ отвънъ да видятъ, какво ще стане съ онѣзи, които не си изпълниха отечествения дългъ. И да-ли и ние щемъ каза, заедно съ покойния Стоиловъ: „Не забравяйте, че редомъ съ онѣзи, които не изпълниха отечествения си дългъ, имаше младежи, които доблестно го изпълниха. Не ще ли тѣ да кажатъ, че въ тази земя нѣма правда, нѣма закони, нѣма справедливостъ, щомъ като може да се манкира на отечествения дългъ безнаказано“.

Ето съображенията, които сж ме ръководѣли, когато азъ на публичната трибуна говорихъ по сжщата материя, съ сжщитѣ мои аргументи прѣдъ моитѣ избиратели, и въ името на това искахъ тѣхния гласъ, и азъ го получихъ. Днесъ се явявамъ да повторя гова, не за да печеля гласове, както и тогава не печелихъ, защото материята не е за печелене на гласове. Азъ и тогава и сега, искамъ да се въодушевяваме само отъ едно: да не забравяме, че върховниятъ надъ всички върховни въ страната закони е отечественото съществуване. Това е онзи въоръженъ народъ, въ когото дисциплината, въ когото съзнанието за правда и справедливостъ трѣбва да бждатъ дълбоко вкоренени, на когото единствено ще

можемъ да се ослонимъ и утрѣ, когато тази армия ще ни поирѣва пакъ, ако не за друго, както казахъ и по-рано, то поне да защити онази педя земя, която ни остана и за която пролѣха своята сжпа кръвъ токова десетки хиляди храбри български синове, когато други бѣгаха, когато други се криха въ тила, когато други мародерствуваха, когато други, чрѣзъ ходатайства влѣзоха въ тила на армията, влѣзоха въ реквизиционнитѣ комисии съ сжпи и прѣсжпи заплати. Много нещастни наши братя сложиха храбро коститѣ си тамъ по бойнитѣ полета на Тракия и Македония. Когато ще вдигнете ржка по този законъ за амнистията, азъ ви моля едно: прѣхвърлѣте се на 17 септемврий 1912 г., прослѣдете всички перипетии на тритѣ войни, първата и втора турски, и третата съ съюзницитѣ, вижте онѣзи усилия, които положиха тѣзи 600 хиляди български войници подъ знамената, сравнете тѣхната самоотверженостъ и храбростъ съ онова малодушие на онѣзи, които прѣзрѣха отечествения интересъ и отидоха да служатъ на своя личенъ интересъ и, както съвѣстѣта ви е диктувала или диктува днесъ, така вдигнете ржка, но всѣкога нека имаме прѣдъ видъ върховното благо на българската държава. Само тогава ние ще бждемъ истински синове на нашето отечество и само тогава ще можемъ да се наречемъ истински народни прѣдставители. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния и лѣвѣя центровете)

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Недѣлко Атанасовъ.

Обаждатъ се: Часътъ е 8. Дайте отиди.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Прѣди да дамъ отиди, ще трѣбва да попитамъ, желае ли Народното събрание да се продължи засѣданието слѣдъ 8 ч.?

Сега, ако г. Недѣлко Атанасовъ желае, да започне.

Недѣлко Атанасовъ: Не мога, защото четири часа непрѣкъснато стоя тукъ съ напрегнато внимание.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Ще питамъ Народното събрание, желае ли да се продължи засѣданието слѣдъ 8 ч. Онѣзи г. г. народни прѣдставители, които желаятъ да се продължи засѣданието слѣдъ 8 ч., да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Ще моля Събранието да се съгласи върху дневния редъ за утрѣшния день.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Азъ ще моля да се прѣреди дневниятъ редъ за утрѣ, като се тури на първо мѣсто първо четене на законопроекта за разрѣшение кредити за мѣсецъ юний отъ 1914 г. по редовния и извънредния бюджети и по бюджета на фондовѣтъ — $\frac{1}{12}$ — слѣдъ който да дойде на второ мѣсто законопроектъ за амнистията.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж съгласни съ прѣдложението на г. министра да се тури на първо мѣсто въ дневния редъ законопроектъ за разрѣшение кредити за мѣсецъ юний отъ 1914 г. по редовния и извънредния бюджети и по бюджета на фондовѣтъ и подирѣ туй да продължатъ дебатитѣ по законопроекта за амнистията, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се. Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 10 м. вечерта)

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣдседатели: { Д-ръ С. Иванчовъ,
Д-ръ И. Момчиловъ,

Секретаръ: Д-ръ Ф. Симеоновъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.